

panorama subotom

3. LISTOPADA 90

**AUTOR PRILOGA:
NENAD IVANKOVIĆ**

Trećeg listopada 1990. godine prestaje postojati Njemačka Demokratska Republika, a s njome i socijalizam na njemačkom tlu. Poslije gotovo 41 godine bolne i dramatične podjele, otvorenog neprijateljstva te betonskog zida i bodljikave žice na granici, u Evropi će biti opet samo jedna Njemačka. Demokratska i mirotvoračka, s oko 80 milijuna stanovnika te u granicama što su povučene još u doba hladnog rata.

Trećeg listopada Istočna Njemačka prestaje postojati kao država, a na njenom teritoriju ponovo se uspostavljaju historijske pokrajine koje ulaze u sastav Savezne Republike Njemačke. Riječ je o pet pokrajina po uzoru na zapadnonjemačke, s lokalnom vladom i jakom samoupravom, a

MEDUČIN: Istočnonjemački vojnik pomaže mladoj Zapadnoj Njemici da se vrati na Zid

Ujedinjena Njemačka

koje su komunisti ukinuli početkom pedesetih godina, stvarajući od Istočne Njemačke centraliziranu komunističku guberniju.

Toga se dana, dakle, raspuštaju svi državni gremiji, a to znači i Narodna skupština, koja je prvi put 18. ožujka ove godine izabrana na slobodnim i demokratskim izborima. Sto četrdeset četiri njena poslanika odlaze u Bonn, u Bundestag, gdje će se priključiti svojim zapadnonjemačkim kolegama (kojih ima nešto manje od pet stotina).

Toga dana Istočna Njemačka gubi sve atribute državnosti, od zastave, grba pa do vlastite vojske. Istodobno ona prestaje biti članica Varšavskog ugovora. U sklopu SR Njemačke, kojoj pristupa po članu 23. zapadnonjemačkog Osnovnog zakona, odsada će biti članica NATO. Ali, sovjetske trupe će do 1994. godine i nadalje biti stacionirane na istočnonjemačkom teritoriju.

Trećeg listopada zapadnonjemački Osnovni zakon (ustav) postaje važeći i na dosadašnjem području Istočne Njemačke, a to isto vrijedi i za zakonodavstvo, pravni i socijalni sistem, koji su, doduše, u nekim vidovima prilagođeni istočnonjemačkim prilikama.

Bonn, koji je više od četrdeset godina bio glavni grad SR Njemačke, ostat će to još najmanje do svenjemačkih izbora koji će se održati 2. prosinca ove godine. U tom smislu on će biti i glavni grad ujedinjene Njemačke, premda je u ugovoru o ujedinjenju izričito naglašeno da će glavni grad ujedinjene Njemačke biti Berlin. Ali, time nije određeno hoće li on istodobno biti i sjedište vlade i parlamenta, ili samo sjedište predsjednika republike. O tome treba odlučiti novoizabrani svenjemački parlament.

U tom razdoblju, do izbora, na kormilu jedinstvene Njemačke i dalje će biti zapadnonjemački kancelar Kohl sa svojim kabinom, samo sada u ulozi svenjemačkog kancelara. Njegov će kabinet iz političko-estetskih razloga biti proširen za nekoliko ministarskih mjesta rezerviranih za istočnonjemačke političare (jedan od njih bit će i dosadašnji premijer Lothar de Maiziere), no oni neće imati portfelj.

Ujedinjena Njemačka bit će federalna država sa šesnaest pokrajina. U skladu sa starom njemačkom tradicijom, pokrajinska samouprava je veoma široko shvaćena – od vlastitog ustava do ingerencija u

SVIJEĆE ZA SLOBODU: Evangelička crkva u Istočnom Berlinu bila je žarište mirne revolucije u DDR

zakonodavstvu, upravi, a posebno u školstvu i kulturi, što isključivo ide u nadležnost »zemalja«.

Ujedinjena Njemačka imat će i jednu od najsavršenijih demokracija u čijem će temelju biti Osnovni zakon SR Njemačke koji počiva na individualnim slobodama i punini ljudskih prava.

Ujedinjena Njemačka bit će u boljim odnosima sa svojim susjedima negoli su to zajedno bile obje Njemačke. S Francuzima, s kojima je iskovano besprimjerno partnerstvo i prijateljstvo, suradnja će biti još tješnja i u tom smislu i ugovorno zapečaćena. S Poljacima su konačno zakopane ratne sjekire oko njihove zapadne granice na Odri i Nisi. Povrh toga položeni su temelji za sveobuhvatno pomirenje i isti takav ugovor o prijateljstvu i suradnji. S Moskvom su odnosi bolji no što su ikada bili, štoviše prijateljski i partnerski, a na njih se ujedinjena Njemačka obvezala i ugovorno.

Istodobno, Njemačka će ostati posve integrirana, vojno i politički, u Zapad, te nikakav egoistički ili nacionalistički samoput praktički nije moguć. Njemačka će ostati ne samo motor evropske integracije nego je već s Parizom najavila ofenzivu u tom smislu pod parolom – poslije ujedinjenja Njemačke, ujedinjenje Evrope.

Nova država će u vojnom pogledu biti mnogo manje militaristička od obje dosadašnje Njemačke zajedno. Imat će manje vojnika (samo 370.000), a neće posjedovati, proizvoditi i upotrebljavati kemijsko, biološko i nuklearno oružje. Na njenom će teritoriju ubuduće biti i manje stranih trupa. Zapadne trupe će se prepoloviti do kraja 1994. godine, a sovjetske će posve nestati s njemačkog tla...

Ali Njemačka će biti i privredni div s brutto socijalnim produktom većim od 2,5 bilijuna DEM. Neki se toga već sada strže, držeći da je ujedinjena Njemačka prevelika za Evropu a posebno za EZ. No takvi argumenti počivaju po svemu sudeći na klimavim nogama jer je Njemačka privredno toliko integrirana u Zapad da danas nitko ne može govoriti o »njemačkom nacionalnom kapitalu«. U tom smislu vjerojatno ne postoji čovjek koji bi kratko i jasno mogao odgovoriti na pitanje: čija je Deutsche Bank?

No Zapadna Njemačka koja pod svoje okrilje uzima ono što je preostalo od Istočne Njemačke, ne preuzima samo 16 milijuna stanovnika i trećinu njemačkog teritorija nego i jednu zemlju na samom rubu privrednog i socijalnog kolapsa čija će »sanacija« zahtijevati i vrijeme i novac. Preuzima jednu zemlju koja je pred ekološkom katastrofom, čije su rijeke najzagađenije u Evropi, a nuklearke najnesigurnije pa će sve odreda morati biti zatvorene, čija je privreda pred bankrotom i već pomalo izgubljena u potrazi za zapadnim poduzetnicima koji nikako da kupe 8000 istočnonjemačkih najvećih poduzeća.

Ali nije samo to posrijedi. Istočna Njemačka, onakva kakva je ušla u sastav SR Njemačke, nema ni činovnika koji znaju i mogu provoditi demokratske propise i uspostaviti istu takvu upravu, ali ni stručnjaka u mnogim drugim područjima. U Zapadnoj Njemačkoj svojedobno je sa zaprepaštenjem otkriveno da je istočnonjemačka radna snaga slabo kvalificirana (osobito žene), naučena više na pauze negoli na rad. Da su cijele generacije obrazovno zahirile, da postoje goleme duhovno-kulturološke razlike i jazovi.

Socijalizam je usprkos svemu ipak ostavio neizbrisive tragove na ljudskim dušama i mozgovima. Premda nije bio prihvaćen u punini svoje ideologije, ipak je dovoljno učinio da su mnoge generacije izgubljene. Čak samoprevarene. Sjećam se kada sam u vrijeme »rušenja« Berlinskog zida sjedio u jednom istočnoberlinskom lokalnu te me jedna žena, što je s društvom ispijala neko nerazgovijetno piće, priupitala jesam li stranac. Kad sam od-

govorio da jesam, da dolazim iz Bonna, odmah je dobacila: »Mi smo ovdje drukčiji od vas na Zapadu, mi se nekako više međusobno družimo, nekako smo topliji«.

Nekoliko mjeseci kasnije pročitao sam rezultate jednog ozbiljnog znanstvenog istraživanja koji su upućivali na velike razlike u mentalitetu i shvaćanju vrednota između Nijemaca na Zapadu i onih na Istoku. Između ostalog rečeno je i to da su rezultati pokazali da Nijemci na Istoku imaju manje povjerenja u ljude, u svoje bližnje, da su spram njih zatvoreniji i otuđeniji negoli ovi na Zapadu! Razlog? Toliko su bili godinama prestrašeni tajnom policijom da su naučili skrivati misli i od najbližih, pa možda i od samih sebe, te su se naučili da je nepovjerenje najdragocjnija zaštita što je čovjek može imati u policijskoj zemlji, zemlji permanentnog ideološkog pendrečenja i stotina tisuća uhođa.

Ali razlike postoje i u drugim područjima, od obrazovanja do religije, shvaćanja uloge crkve. Ma kako crkva (u prvom redu Evangelička) odigrala revolucionarnu i pionirsku ulogu u rušenju Honeckerova režima i sistema, ona ipak ni izdaleka ne-

ma takav utjecaj na prosječnu svijest kao crkve u SR Njemačkoj. Na Zapadu ljudima je nezamisliva eksplicitnija politička angažiranost crkve, ali zato u mnogo većoj mjeri prihvaćaju njene vrednote. Na Istoku, pokazali su događaji, stvari stoje obrnuto. Četrdeset godina sustavne i sistematske ateizacije učinilo je svoje, tako da su duhovni mostovi između prijašnjih i sadašnjih generacija dobrim dijelom srušeni. Isto vrijedi i za kulturu: ne treba zaboraviti da je Istočna Njemačka živjela u svojevrsnoj informatičkoj izolaciji, u svojevrsnom informacijskom getu. Čak ni tako socijalistički opredijeljeni pisci kao što je to jedan Stefan Heym nisu mogli izdati svoje knjige za vrijeme komunističke vlasti.

Trebalo je ovih dana vidjeti znatiželjna i pomalo preplašena lica istočnonjemačkih đaka i studenata u susretu s udžbenicima sa Zapada što im odjednom otkrivaju svjetove i istodobno spoznaju da su dosad živjeli u mraku. I tako dalje i tako redom.

U Zapadnoj Njemačkoj je mnogo puta rečeno da je možda najmanji problem političko i državno ujedinjenje Njemačke. Ono može biti relativno brzo svladano jer Zapadna Njemačka, koja je istinski Pijemont ujedinjenja, koja je njegova duša i tijelo, već osmu godinu proživljava fantastičan privredni rast, raspolaze resursima i valutom koja doista može svjetove okretati na glavu. Premda neće biti lako postaviti na noge jednu zemlju uništenu u svakom pogledu, ipak će to biti lakše negoli postići puno »ujedinjenje« mentaliteta, kultura, vrijednosti.

Utoliko Nijemcima ne treba zavidjeti, a još ih se manje strašiti. Oni stoje pred dugogodišnjim i teškim zadacima, pri čemu im se mora priznati da im nitko ujedinjenje nije poklonio. Oni su ga izvojevali 40-godišnjom demokracijom na Zapadu te isto toliko dugim robovanjem na Istoku. I oni na Zapadu i oni na Istoku dokazali su da su zreli ne samo za demokraciju i promicanje mirnog i slobodnog suživota, nego i da mogu biti njihovi lučonoše. Sam kancelar Helmut Kohl u tom je smislu s pravom uzviknuo: »Kada je jedan narod u Evropi imao sreću da na tako miran način prevlada desetljećima dugu razdvojenost?«

Moja je sreća bila u tome što sam u godini njemačkog hoda prema jedinstvu bio u Bonnu, Berlinu, Leipzigu... što sam bio neka vrsta svjedoka događajima koji su doveli do 3. listopada 1990. Možda odveć »impresionistički«, no nije li novinarstvo samo dnevni impresionizam?

Revolucija svijeta

»Više neće biti
Njemačke DR!
Ona neće biti ništa
doli fusnota u
svjetskoj povijesti!«
(Stefan Heym,
istočnonjemački
književnik)

D oživjeti ujedinjenje Njemačke, pratiti tako reći svaki korak na tom putu, uistinu je više nego sreća. To više što mi se »dogodilo« da sam bio na gotovo svim onim mjestima na kojima su se odigravali ključni prizori »revolucije svijeta« bez koje svakako ne bi bilo ni današnje ujedinjene Njemačke.

Tako sam se našao u Berlinu one povijesne večeri kada je pao Zid. Bilo je to 9. studenoga 1989, a potrajalo je cijeli vikend (od ponoći na petak do ponedjeljka). Otputovao sam u Berlin ne služeći što će se dogoditi, premda mi se kasnije ponekad činilo da je ipak »nešto mirisalo u zraku«, da sam možda i nesvjesno išao za svojim novinarskim nosom. Ali istini za volju, imao sam samo sreću i ništa više. Tada nitko nije mogao znati što će se te noći i tih dana događati, da će cijela Njemačka plakati, a Berlin doživjeti neponovljivi kolektivni trans kada se na Ku'dammu našlo dva milijuna Istočnih Nijemaca!

Bio sam i u Leipzigu, gradu heroju na čijim se ulicama (uz one berlinske) zapalila revolucija svijeta, nesumnjivo jedan od najveličanstvenijih događaja u njemačkoj povijesti. Ovdje običavaju reći da je to bila prva mirotvoračka revolucija na njemačkom tlu koja je uspjela. Ali, ona je bila i više od toga. Bila je krík do neba milijunske mase što je sledio krv u žilama i najokorjelijim vojničicama i čuvarima Honeckerova »komunističkog pakla«. Bila je to prva revolucija bez voda i lidera, bez ikakve hijerarhije i čvrste organizacije, bez Solidarnosti pa čak i bez jednog Havela. Ona je bila isključivo istočnonjemački proizvod, jedinstven i neponovljiv.

Dakle, bio sam u tom Leipzigu, i to dva puta. Kada je na Trgu Karla Marxa sa svijetom u rukama demonstriralo 150.000 ljudi, ali ne više da bi srušili jednog Honeckera, Krenza i još uvijek vladajuću Jedinstvenu socijalističku partiju Njemačke (JSPNJ). Oni su već bili politički pokopani i to je uoči prošlogodišnjeg Božića bilo kristalno jasno. Čak se ni ozloglašene istočnonjemačke Udbe (Stasi) više nitko nije ozbiljno bojao. U Leipzigu su te večeri mase tražile njemačko ujedinjenje, što je još od prije koji tjedan izgledalo kao puka iluzija, kao svojevršno huškanje naroda.

Te je večeri Leipzig zaista značio potvrdu da je poslije samo nepuna tri mjeseca otkako je izbila revolucija, ujedinjenje Njemačke neizbježno, da to ljudi žele više i od političara, jer u »svoju« Njemačku DR ne vjeruju koliko ni u tobožnji »demokratski socijalizam«, reformiranu ili čak demokratsku komunističku partiju (JSPNJ). Leipzig je parolu »Mi smo narod!« (s kojom je praktički srušen komunistički režim) zamijenio parolom »Mi smo jedan narod!«, zapečativši time ono čega smo danas svjedoci.

Sjedio sam s tim ljudima u čuvenoj Nikolaikirche u kojoj se, mjesecima prije stvarnog početka, kuhala revolucija. Nosio sam i sam svijetlu u rukama, na čašak povjerovavši da sam i sam

jedan od njih... Ali bio sam u Leipzigu i nekoliko dana prije prvih demokratskih izbora (18. ožujka 1990) kada od revolucionarnog zanosu gotovo više ničeg nije ostalo, samo politička proza. Kada je kancelar Kohl, usprkos pokušaju revolucionara da mu zabrane nastup, govorio na najvećem izbornom mitingu što ga je taj grad ikada doživio, a s njime i Njemačka DR! Bilo je oko 350 tisuća ljudi koji su tako oduševljeno pozdravili Kohla (i one koje je podržavao – Alijansu za Njemačku) da je svakom trebalo biti jasno tko će pobijediti, pa i zašto će pobijediti. Ipak, svi su se u prognozama prevarili (uključujući i mene), jer su sve sondaže javnog mnijenja govornice da socijaldemokrati imaju čak i veće šanse nego konzervativci. Na kraju, izborni je rezultat pokazao da je u prvom redu pobijedio gorostas iz Bonna, kancelar Kohl, i to samo zato jer je obećao brzo ujedinjenje, jer je Istočnim Nijemcima bilo barem za jednu generaciju dosta svega što smrdi na socijalizam i jer su vjerovali Bonnu.

Premda je Kohl obećao najbrže ujedinjenje što se tada dalo zamisliti, »lukavstvo duha« je htjelo da ono dode još brže: samo jedanaest mjeseci nakon pada Zida i jedva godinu dana nakon pada Honeckera.

Oko prošlogodišnjeg Božića bio sam i u Dresdenu kada se kancelar Kohl susreo s ondašnjim istočnonjemačkim šefom vlade Hansom Modrowom (komunistom) i kada je cijeli svijet mogao vidjeti što uistinu hoće i misle Nijemci na Istoku. Kada je mogao vidjeti da bonnskog kancelara pozdravljaju kao svog kancelara, kao svenjemačkog kancelara. Svijet je mogao vidjeti kako jednom Modrowu fučkaju isti oni što su mu, kao njegovi sugrađani, prije pljeskali i polagali u nj nade. Kako je, usprkos osobnoj hrabrosti i poštenju, bio potpuno »zaboravljen« u izljevnu nesvakidašnjeg oduševljenja što

ga je izazvala Kohlova prisutnost.

Pritom se valja podsjetiti da je taj isti Modrow bio jedan od rijetkih nekompromitiranih komunisti, da se suprotstavljao Honeckeru kada je ovaj još bio u punoj vlasti, te da je u prvim danima revolucije svijeta, kada je još sve visjelo o koncu, marširao na čelu dresdenskih demonstranata, sa šilitericom na glavi, kišnu i smijući se »vlastima« usprkos. I to kao tamošnji partijski šef!

Ali »dobar« čovjek iz Dresdena, kako su ga prozvali (do izbora je bio najpopularniji političar), bio je dobar samo dok se nije pojavio, bonnski gorostas (Kohl je viši od 190 cm a teži je od 120 kg), što nije toliko govorilo protiv Modrowa koliko protiv same Istočne Njemačke, onakve

kakvu su je poznavali njeni građani izgubljeni u dosjeima tajne policije i zarobljeni u bodljikavoj žici te tako reći ubijeni strahom.

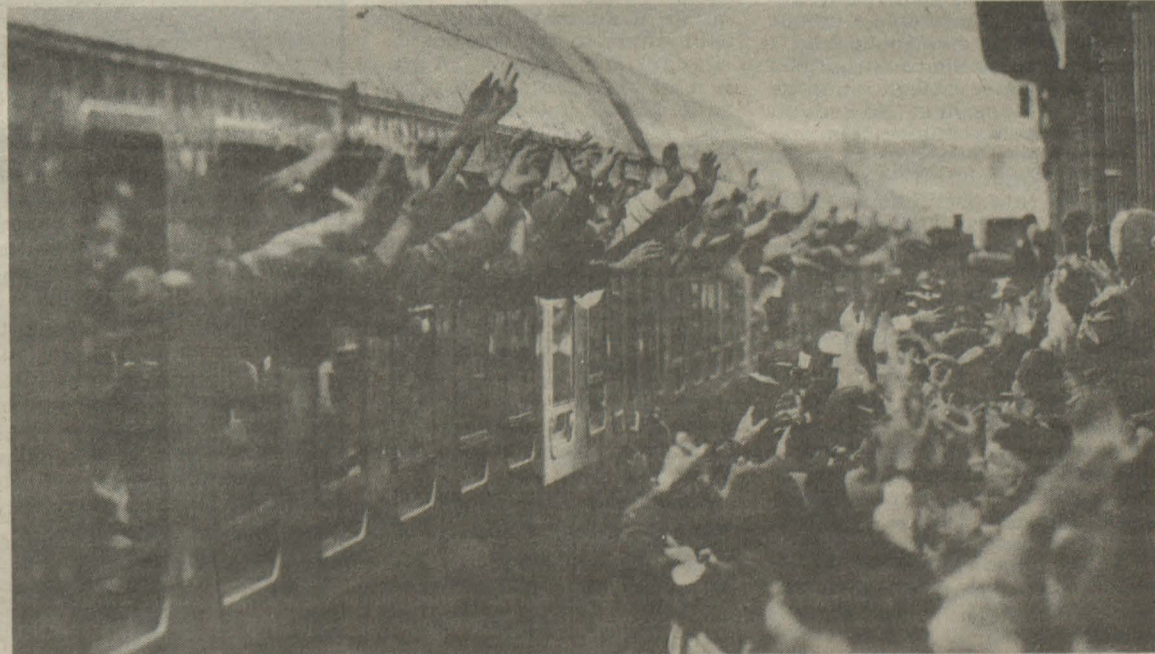
Te iste večeri Dresden je pokazao još nešto: iznjedrio je jednog drukčijeg Kohla od onoga kakvim su ga dotad mnogi držali i kakav se nerijetko i sam prikazivao. Kohla, koji je te večeri, na ruševinama poznate Frauenkirche, održao govor dostojan najvećeg državnika, smirujući zapaljivu atmosferu, a vlastiti trijumf pretvarajući u praktičnu odgovornost. Jer, Istočna Njemačka je na trenutke ipak dolazila do granica mirotvorstva budući da su poraženi komunisti i ideološki zanesenjaci htijenje za ujedinjenjem proglašavali fašističkim ressentimentima. Naravno, pritom su sami bili denominirani kao »crvene

svinje« od onih kojima je bilo dosta socijalističkih eksperimenata i lažnih nada, propuštenih prilika i cijele one političke papzjanije što se rojila u glavama pobornika dedeerovske državnosti. Naravno, sve je to na kraju ostalo i ispalo marginalno.

Mnogo prije toga bio sam i u Berlinu, u danima kada je Honeckerov sistem još funkcionirao i kada je taj politički starac (Honecker je tada imao 77 godina), oporavljen od operacije, gotovo blistao od državničke i ideološke sreće promatrajući kolone tenkova i drugog oklopnog oružja, pruski paradni korak te tisuće i tisuće mladih što su mu se zaklinjali na vjernost i odatnost. Bilo je to 7. listopada 1989, kada je u povodu 40-godišnjice državnosti Njemačke DR ondje održana posljednja smotra militarizma. I kada je Honecker na svečanoj akademiji u Palači Republike hvalio istočnonjemački »put u raj« i kada se još jednom odupro i najmanjim promjenama, premda mu je zemlja krvavila zbog nezapamćenog eskodusa, koji u jednosatnom referatu nije ni spomenuo.

Bili su to dani kada je Honeckeru u goste došao Mihajlo Gorbačov izrekavši ono glasovito proročanstvo, što se ostvarilo valjda brže od svih koja su ikada izgovorena: »Tko zakasni kaznit će ga život!« Dani kada je zablokiranoj (granični prijelazi za strance bili su zatvoreni) i svečanoj Njemačkoj DR konačno puklo. Samo dan nakon vojne parade u Berlinu, a potom i u drugim istočnonjemačkim gradovima, izbile su masovne demonstracije, koje je policija brutalno rastjerala premda su bile mirne i premda su demonstranti vikali »Gorbi, pomozi nam!« I premda je Gorbačov još bio u Berlinu, prepričući se s tvrdoglavim Honeckerom. No, starac je htio da stvari poprime tok koji ga je pomeo za samo desetak dana, pretvorivši ga na kraju u »najprominentnijeg« istočnonjemačkog beskućnika kojeg su se odrekli komunisti, koji je nakratko bio i u zatvoru, te najposlije završio u ubožnici, odnosno jednom sovjetskom vojnom sanatoriju.

Tada sam uhvatio Honeckera na svečanoj tribini kako gotovo s gadafijevskim zanosom, ozaren od sreće i neupitnosti, pjevajući internacionalu, dok je uz nje ga stajao Gorbačov nezaboravna lica: s izrazom koji odaje čovjeka što se dosaduje, ali je istodobno zabrinut i nekako, kao da mu se sve to gadi.

MASOVNI BIJEK PREKO GRANICE: Jedan od izvanrednih vlakova što je bjegunce iz Praga preko Istočne Njemačke dovezao u bavarski Hof.

POČETAK KRAJA: Policija uređuje protiv demonstranata u Istočnom Berlinu 7. listopada 1989.

Revolucija svijeca

► Ondje gdje na žalost nisam bio, a gdje je odigrana uvertira u dramu što je uslijedila, to su Budimpešta i madžarsko-austrijska granica te Prag. Na neki je način sve i počelo u Madžarskoj: najprije u zapadnonjemačkoj ambasadi u Budimpešti što su je zaposjele istočnonjemačke izbjeglice, zatim na madžarsko-austrijskoj granici preko koje su mjesec dana trajali masovni bjezgovini (pošto su Madžari u svibnju uklonili željeznu zavjesu), da bi na kraju madžarske vlasti učinile gestu koju Bonn nikada neće zaboraviti. I kancelar Kohl i ministar Genscher i mnogi drugi opetovano su rekli da su Madžari bili ti što su izvadili prvi kamen iz Berlinskog zida, otvarajući spomenutog dana granicu istočnonjemačkim izbjeglicama. Bio je to dan kada su Istočni Nijemci prvi put kolektivno plakali od sreće i oslobođeni straha i neizvjesnosti, a što sam donekle mogao doživjeti uz pomoć sjajne zapadnonjemačke televizije. Baš kao i dramu što se potom začela u zapadnonjemačkoj ambasadi u Pragu, u prostorijama i dvorištu palače Lobkowitz. Tamo su se masovno sklanjali istočnonjemački turisti što su bez pasoša i viza mogli u ČSSR. Uskoro ih je bilo sedam tisuća! Spavali su u smjenama, smrzavajući se u tada hladnome Pragu i teškom blatu, u što je dvorište ubrzo bilo pretvoreno.

Higijenski uvjeti bili su katastrofalni (samo dva zahoda na toliku masu!), prijetile su epidemije, a Honeckera se to danima nije ticalo, da bi se, nakon toga, što se svjetska javnost uzбудila, ipak osvrnuo na »izdajice domovine«. U prvom redu zbog toga što se približavala već spomenuta proslava istočnonjemačke državnosti pa je htio malo mira i minimum sramote.

Honeckerov izaslanik, advokat Vogel, u početku je u ime svemoćne vlasti nudio samo slobodu od nekažnjavanja, a potom, kada se više nije imalo kud, i odlazak u SR Njemačku, ali pod uvjetom da se izbjeglice naprije vrata u »domovinu«. No ljudi nisu vjerovali komunističkim vlastima pa je Honecker na kraju morao kapitulirati. Morao je u dva navrata pustiti tisuće i tisuće ljudi da izravno otputuju u bavorski Hof, i tako željenu slobodu, gdje su ih čekali zemljaci raširenih ruku i uistinu toplu srca. Možda je toliko solidarnosti bilo još samo u onim povijesnim danima u Berlinu kada je pao Zid.

Ali time je najavljen i Honeckerov kraj, premda nitko nije slutio da će on tako brzo doći. Vlakovi što su s izbjeglicama putovali u slobodu (ali preko Istočne Njemačke, jer je Honecker htio to zadovoljstvo da može s koliko-toliko vidljiva argumenta tvrditi kako je »protjerao« te narodne izrode), bili su duž cijele pruge i na postajama opsjedani onima što su hvatali šansu da se u zadnji čas domognu Zapada. U Dresdenu je (to je početak listopada) došlo do brutalnog obra-

čuna s ljudima na željezničkoj stanici, a na kraju je i pruga morala biti policijski osigurana. Istodobno Honecker je praktički zatvorio granicu prema ČSSR, uvevši opet kao obavezu pasoše i vize. Ali u Madžarskoj, pa i Čehoslovačkoj, još je bilo dovoljno istočnonjemačkih turista koji su nastavili bježati u SR Njemačku. Eksodus nije jenjavao, samo je Honecker dobio nekoliko trenutaka varljivja mira.

Ne mogu a da se ne prisjetim i svog prvog ulaska u Njemačku DR, i to sa zapadnonjemačke strane, kada sam putovao na spomenutu Honeckerovu paradu. Granični prijelaz kod Helstedta me upravo šokirao. Ne toliko zbog policajaca što vrebaju na svaki znak uobičajene opuštenosti ili na sumnjivu samosvjesnost. Ono strašno je sam granični prijelaz koji je tako konstruiran da je bolje razotkrivao suštinu istočnonjemačkog komunizma od bilo koje politološke ili filozofske studije.

I to opet ne toliko zbog visokih zidova i bodljikave žice, puškarica i osmatračnica u kojima su do zuba naoružani strijelci, pa čak ni zbog nevjerojatno mnogo čelika ugrađenog u običnu nadstrešnicu, koja je doduše ogromna ali se ipak doima kao da stene pod vlastitom težinom.

Ono što je udaralo u potiljak to je spoznaja da je sve tu učinjeno samo s jednom nakanom: da se čovjeku utjera gotovo metafizički strah u kosti, da ga se podsjeti da je on ništa a država sve (pače vlast!), te da ako ne želi umrijeti za socijalizam i partiju umrijet će sasvim sigurno od njih!

A kada sam se iz Berlina ponovo vraćao u Bonn, na ulazu na autoput što u dužini od 180 kilometara prolazi kroz Njemačku DR prema spomenutom Helstedtu, pogranični policajac me je upitao: »Tranzit za BRD?« — »Da«, odgovorio sam. — »Sami ste u kolima?«, nastavio je istim monotonom glasom. — »Da«, rekoh pristojno. — »A imate li još koga«, zapitao je, premda je iz svoje kućice dobro mogao vidjeti da nikog nemam. — »Ne«, odgovorih smjerno. — »A straga?« — »Ne!«, odvratih. — »Pitam imate li još kojeg putnika u kolima«, nastavio je istim kafijskim tonom. — »Ne!«, rekoh smireno i gotovo udvornički. — »Znači nemate nikoga?«, veli, a ja, jedva dočekavši, kažem — »Zaista!« — »Zbilja?«, dometne, spusti pogled i zapita — »Koliko vas je u kolima?« — »Samo ja«, odgovorih i tada mi uniforma ugura pasoš u ruke s tranzitnom vizom, davši mi znak da se nosim na Zapad.

Naravno, u tome nije bilo ničeg izvanrednog. Bio je to rutinski razgovor i to je ono što i jest najgore bilo. Na sreću sam znao da moram biti miran i pristojan, jer ako se uzjogunim, moglo bi mi se dogoditi da me pošalje »u stranu« i da tamo čekam kojih sedam ili deset sati, dok se netko ne dosjeti da me ponovo pripusti graničnoj proceduri.

Honeckerov

»Tko kasni kaznit će ga život«
(Gorbačov u
Istočnom Berlinu)

Kada je dan vedar, bez oblaka, a sunce sija, Nijemci kažu da je to »carsko vrijeme«. Upravo je takav dan bio 6. listopada 1989. godine. Erich Honecker je stajao na istočnonjemačkom aerodromu Schönefeld očekujući Gorbačova, koji je imao biti najugledniji gost na proslavi 40-godišnjice istočnonjemačke države. Iako je Honeckerov režim bio jedan od najnepopustljivijih kada je riječ o perestrojki i glasnosti, iako se Honecker, kako se kasnije ispostavilo, nadao da će pasti Gorbačov, a on ostati, ipak je na svečanoj tribini htio imati sovjetskog državnog i partijskog šefa. Za to je imao dobre razloge: u proljeće te iste godine Gorbačov je upravo trijumfalno dočekan u Bonnu. Povrh toga, tada je potpisana i glasovita »bonnska izjava« u kojoj je Moskva po prvi put priznala pravo svim narodima i državama da sami određuju kakav će društveni sustav imati, posebno naglasivši pravo na slobodno samoodređenje.

ska idila može početi. Šetao je s rukama u džepu tamnog kaputa. Pomalo je bio nestrpljiv. Zapadni novinari koji su samo desetak metara od njega dobacuju mu pitanje: »O čemu ćete razgovarati s Gorbačovom?« — »A to biste voljeli znati?«, uzvraća Honecker uz tajnovit osmijeh, okrećući leđa sedmoj sili. Potom pirueta na desnoj nozi, nekoliko koraka naprijed i izjava: »Onome kome proriču brzu smrt dugo živi!«

I Gorbačov napokon slijeće. Honecker ga pozdravlja. Gorbačov se doima suzdržano i zato ga Honecker lijevom rukom dohvaća za desno rame i iz tog zagrljaja ipak nastaju tri tradicionalna socijalistička poljupca. Način na koji je Gorbačov napučio usnice ostao je nezaboravan i neki su u tome vidjeli stoičku upornost da se izdrži neugodnost.

»Produktivnost je u Njemačkoj DR veća nego u Sovjetskom Savezu i zato moramo ostati na starom kursu!« Tim je argumentom Honecker odbijao Gorbačovljeve sugestije da i istočnonjemačka partija prihvati perestrojku. Pritom je svom gostu, koji je u istočnonjemačkoj partijskoj centrali razgovarao sa članovima Politbiroa, pod nos gurnuo statistički pregled UN, koji je to i potvrđivao. Ali Gorbi se nije dao smesti. On je na to

SOCIJALISTIČKI POLJUBAC: Honecker dočekuje Gorbačova na Schönefeldu u Istočnom Berlinu — desetak dana kasnije, 18. listopada 1989. Honecker je već pao...

Naravno da je sve to skupa (uključujući i proslavu 40-godišnjice SR Njemačke) doživljeno kao svojevrsno poniženje i udarac u leđa. Sada je bila prilika da Gorbačov samim svojim prisustvom i optički potvrdi da i dalje stoji uz svog glavnog saveznika i privredno najvažnijeg partnera. To više što je eksodus ozbiljno uzdrmao zemlju, narušio joj međunarodni ugled (ukoliko ga je imala). U dva mjeseca otkako je počeo bijeg preko madžarske i čehoslovačke granice, u SR Njemačku je prebjeglo gotovo 50 tisuća Istočnih Nijemaca! Povrh toga, sve su se više počeli množiti otvoreni masovni protesti, a time i sukobi s policijom. Samo dan prije Gorbačovljeva dolaska, u Magdeburgu i Dresdenu brutalno je uređovala policija.

Ali usprkos svemu tome Honecker se na Schönefeldu doimao dobro raspoloženim. Čak je izgledalo da je u dobroj formi, premda se tek nedavno oporavio od teške operacije. Neki su kasnije tvrdili da je bio našminkan, no sasvim je sigurno da je bio pomalo euforičan. Vjerovao je da je kriza s izbjeglicama prebrođena i da svečar-

mirno odgovorio da bi upravo zato Istočna Njemačka lakše izašla na kraj s perestrojkom nego Sovjetski Savez.

Horst Sindermann, koji je u to vrijeme bio predsjednik Narodne skupštine i član Politbiroa, te je detalje ispričao dva mjeseca nakon Honeckerova pada. On je rekao da je upravo potonji Gorbačovljevi argument bio odlučujući: »Otišli smo s tog razgovora jedinstveni i sutra dan je na sjednici Politbiroa Willi Stoph (ondašnji predsjednik Ministarskog vijeća) izašao sa zahtjevom da se Honecker smijeni«. Sindermann je još dodao da se Honecker do zadnjeg časa nadao da Centralni komitet neće prihvatiti jednoglasnu odluku Politbiroa (što se, naravno, za desetak dana nije dogodilo). Kao posebni detalj Sindermann je rekao da je čak i Ginter Mittag, najintimniji Honeckerov suradnik, glasao za smjenjivanje dotadašnjeg partijskog i državnog boga. »A to pokazuje stanovitu beskarakternost«, dodao je, također ne baš mnogokarakterni Sindermann. Napokon, kakvi su karakteri sjedili (i

slom

mogli sjediti!) u tom i takvom Politbi-rou svjedoči i okolnost da je gotovo polovica svih njegovih članova na kraju svršila u istražnim zatvorima, optužena za pljačku, korupciju, zlo- upotrebu položaja... Mnogima nije suđeno samo zato jer su bili već u po- odmaklim godinama.

Honecker, po profesiji inače krovo- pokrivač, pao je 18. listopada, samo desetak dana nakon veličanstveno- militarističke parade. Naravno, onda- šnja službena verzija glasila je da je Honecker »dao ostavku iz zdravstve- nih razloga«.

Smjenjivanje Honeckera bilo je ne- sumnjivo očajnički pokušaj JSPNJ da spasi vlast i da se ubaci u posljednji vagon »promjena u okviru sistema«. Situacija u zemlji svakim je danom postajala sve napetija, prijeteci da se pretvori u socijalni i politički kaos. Istočnonjemački eksodus se nastavl- jao nesmanjenim tempom, prijeteci da desetke radno stanovništvo. Mnogi su pogoni već bili na rubu te- hnološke katastrofe, a zdravstvo je bilo dotučeno bijegom tisuća liječnika i medicinskog osoblja. Povrh toga demonstracije su se širile poput viru- sa zemljom. Tih je dana cijela Istočna Njemačka živjela na ulicama, uzviku- jući ime »Novog foruma«, prve i naju- tjecajnije opozicijske grupacije, čiji je autoritet svakim danom sve više ra- stao. Komunisti više nisu imali kuda i zato su maknuli Honeckera.

Kada sam se nakon Honeckerova slavljeničkog trijumfa koji je svršio u demonstracijama istočnoberlinskih masa, vraćao u Bonn, negdje na tri- desetak kilometara od Magdeburga ugledao sam dugačku kolonu kami- ona istočnonjemačke Narodne polici- je. Bilo ih je oko četrdesetak, a u nji- ma pospani i iznureni policajci, što su se vraćali tog kišovitog ponedjelj- ka u kasarne. Znao sam da su u ne- djelju u Berlinu, ali i u drugim gradovi- ma, tukli demonstrante te da je to trajalo cijelu noć. Kasnije se saznalo i o dramatičnim razmjerima tih zbiva- nja. no meni su se tada usjekla u pamćenje lica tih ljudi. Gotovo su svi bili mladi, a na licima im zapravo ni- je pisalo ništa, samo umor i neka tu- pa spremnost da se izvrši naređenje. Djelovali su poput dresiranih životi- nja što su odavno prestale uživati u svojoj ulozi pa se više ne vesele ni du- ploj porciji šećera. Kao da su ta lica govorila: »Mi doduše udaramo, ali nas se sve to savršeno ne tiče!«

Većina je bila umotana u deke, ne- ki su spavali a neki pušili... Radio u

mojim kolima javljao je kako istočno- njemačke vlasti tvrde da su sve te ne- mire izazvali inozemni novinari i im- perijalistički krugovi u SR Njemač- koj. Zurio sam u tu kolonu koja je potvrđivala razmjere te tobožnje uro- te, ali je govorila i o bezdušnosti jed- nog sistema koji je vlastitu djecu okrenuo jedne protiv drugih. Jer, »Gorbi pomozite!« vikali su vršnjaci tih policajaca, obučeni u traperice i teni- sice. I zato su bili batinani.

Možda je to i dio objašnjenja za onu silnu kuražu cijelih obitelji što su skakale u Dunav ili Nisu ne bi li se domogli Mađarske ili Poljske, a time i puta u slobodu. Za odlučnost da se ostavi i posao i mukom stečeni auto- mobil, prijatelji, obitelj i naprosto ode bez povratka.

Ili pak za solidarnost na tom du- gom maršu prema Zapadu. Jedan mi se prizor posebno urezao u pamće- nje, premda sam ga vidio samo po- sredstvom televizije. Događalo se to na ogradi palače Lobkowitz gdje je u Pragu sjedište zapadnonjemačke am- basade. Čehoslovačka policija je po- kušavala na svaki način spriječiti Istočne Nijemce da ponovo (nakon prve akcije »izvanredni vlak«) zapo- sjednu ambasadu. Pogotovo jer je Bonn obećao Honeckeru (a time i vla- di ČSSR) da će zatvoriti ambasadu pošto 7000 ondašnjih izbjeglica, mlo- šću komunističke vlasti, budu »pro- tjerani« u Zapadnu Njemačku preko teritorija Njemačke DR. No kada je ta prva operacija »izvanredni vlak« uspjela, ambasada je ponovo otvorila svoja vrata novim tisućama, što su usprkos blokiranim prilazima ulica- ma izranjale pred njom kao mitski divovi i kamenje.

I tada je jedan proćelavi i ponešto odebljali bjegunac pokušao preko možda dva i pol metra visoke želje- zne ograde prebaciti svoj život na drugu stranu. Pošto se popeo na ma- nji zid i dohvatio željeznu ogradu, šćepali su ga policajci. Dvojica su ga držala za noge, a treći mu je pokušao odvojiti ruke od ograde. Pritom ga je pokušao i udariti, ali su ga zaustavili udarci što su sijevali iz dvorišta. Oni što su već bili na sigurnom, držali su svog zemljaka čvrsto za noge, otima- jući se za nj kao da je riječ o njihovoj vlastitu tijelu. Pritom se iz stotina usta orilo »Svinje, svinje!« To je trajalo dovoljno dugo da čovjeka spopad- ne jeza i ganuće, a onda je taj isti go- tovo antički prizor završio u tom istom stilu: iz dvorišta je izašao slu- žbenik ambasade, policajci su pustili bjeguñca, a službenik ga je dohvatio za ruku i odveo sa sobom na Zapad. Daleko od Kurta Hagera, člana Polit- biroa JSPNJ, koji je nekako u to vrije- me mirno rekao da je »socijalizam prva društvena formacija u povijesti koja ljudima dopušta da budu ljudi!«

BERLINSKI ZID:

Čekaj malo, i ja bih gore!

Pad Berlinskog zida

»Berlinski zid će stajati još stotinu godina!« (Erich Honecker početkom 1989. godine)
»Nijemci su ove noći najsretniji narod na svijetu« (Walter Momper, gradonačelnik Zapadnog Berlina, 9. studenoga 1989. godine)

Nakon toga što je mak- nut Erich Honecker, na njegovo mjesto (u partiji, državi i obrani) došao je njegov milje- nik i šticeñik, do zuba kompro- mitirani 52-godišnji Egon Krenz. Čovjek koji se na funkcijama održao manje od 50 dana i koji je s njih otišao uvjeren da je učinio sve što je mogao. Napokon, ta partija i nije imala bolje ljude. Krenz je sa svojih pola vijeka starosti u metuzalemskom Polit- birou bio mladić, premda već sa strašnim grijesima. Osobno je izrežirao skandaloznu izbornu prevaru u svibnju te godine što je inače bila i prvi ozbiljniji po- vod za masovne prosvjede i ko- lektivnu frustraciju. Istodobno je izašao na zao glas i po tome što je bio jedan od rijetkih i u komu- nističkom svijetu koji su zagova- rali pokolj studenata na Trgu nebeskog mira u Pekingu, kao povijesno nužnu odluku.

Zbog toga je i sasvim logično da je s Krenzom započeo ujedno i kraj Jedinstvene socijalističke partije Njemačke, kako su se ta- mošnji komunisti eufemistički nazivali. U samo dva mjeseca dogodio se praktički potpuni ras- pad partije: u tom periodu članstvo se prepolovilo (u najbo- ljim danima partija je brojila 2,2 milijuna članova), uslijedile su ostavke rekonstruiranog Polit-

biroa i Centralnog komiteta, pa izvanredni partijski kongres, preimenovanje partije u Partiju demokratskog socijalizma... Uz to, sastavljena je Modrowljeva vlada, koja je stvorila privid ko- alicije jer su u njoj, u većoj mjeri nego dotad, bili zastupljeni i čla- novi tzv. blok-partija, koje su još donedavno bile u političko-ide- ološkoj simbiozi s komunistima, ali su se pod utjecajem prilika počele osamostaljavati.

Sve to što se s partijom zbiva- lo do proljeća iduće godine (uključujući i istinsku razočara- nost i zaprepaštenost običnog članstva nad otkrićima partij- skog nemoralna i korumpirano- sti vodećih funkcionara) poka- zalo je samo jedno: da se komu- nističke partije, ma kako se prekrstavale, ma što htjele i ma što izjavljivale, jednostavno ne mogu ozbiljno reformirati a ka- molji postati demokratske. Njene organizacijske strukture, na- slijedeni ideološki i politički sklopovi, opći partijski mentali- tet takvi su da ne dopuštaju ni- kakvu temeljniju promjenu.

Pošto je na izvanrednom kon- gresu početkom prosinca 1989. godine otpuhano kompletno sta- ro rukovodstvo, i pošto se poku- šalo spasiti partiju tako što su svi grijesi – nad kojima se zgra- žala cijela Njemačka – natova- reni na leđa Honeckeru i njego- vim satrapima, partija, na čelu s Gregorom Gysijem, zabrodila je u nove magle. Ona je proklamirala demokratski socijalizam, istodobno priznavši da ne zna što bi to zapravo bilo. Dakle, no- vi društveni eksperiment, poslije svih onih koji su upropastili ci- jele generacije a sadašnju natje- rali na bijeg s vlastita ognjišta. U to je vrijeme čak dva milijuna Istočnih Nijemaca »sjedilo na koferima«, kako se to govorilo, čekajući priliku da odu: bilo kao legalni preseljenici ili kao bje- gunci!

Jedini konkretan i čvrst pro- gram Gysijevih komunista, po- slije dramatične igre istine na kongresu, ostalo je zastrašivanje stanovništva. Ništa bolje to ne potvrđuje negoli takozvani anti- fašistički miting koji su komuni- sti organizirali u siječnju 1990. u Berlinu. Povod su bili dvojbeni

BIJEG NA ZAPAD: Dok Honecker slavi 40-godišnjicu socijalističke države, nepregledne kolone »trabija« stižu u Bavorsku

Pad Berlinskog zida

grafiti ispisani na sovjetskom spomeniku u Treptowu, a demonstracije su se pretvorile u zastrašivanje demokracijom koja je tobože, zajedno s otvorenim granicama nedužnoj Istočnoj Njemačkoj donijela i neonacističku opasnost. Pritom, dakako, nije ni za koga bilo sporno da u Njemačkoj DR ima neonacističkih grupacija, ali je bilo krajnje licemjerno otkrivati ih tek sada kada su svi znali da one odavno postoje, ali da se pod Honeckerovom tiranijom o tome nije smjelo javno govoriti da ne naškodi antifašističkom imageu zemlje.

Napokon, antifašizam i socijalizam bili su gotovo sinonimi u partijskom rječniku. I istodobno posljednji temelj na kojem je počivao *raison d'être* istočnonjemačke države. Zato je ideolog JSPNJ Otto Reinhold, u kontekstu odbijanja svake promjene, opomenuo: »Izgubi li Njemačka DR na putu reformi socijalizam, izgubit će i opravdanje za svoju egzistenciju!«

Komunističku »lošu beskonačnost« na neki način potvrđuje i sudbina Gregora Gysija koji je na izvanrednom kongresu kao potpuni politički outsider izabran za novog šefa. On je tada u istočnonjemačkoj javnosti imao glas poštenja, časnog advokata koji je branio disidente i kritičare Honeckerova režima, i kome zaista nitko nije mogao ništa prebaciti, čak ni neku funkciju u Honeckerovoj partiji – bio je samo običan i zaboravljen član. Sad, pošto su i takvog jednog intelektualca progurali partijski mehanizam, njezina logika, interesi i politička dezorijentiranost, Gysi niti više ima ugleda, niti što znači. Ali je zato u Narodnoj skupštini (istočnonjemačkom parlamentu) bio protiv svega što je vodilo ujedinjenju Njemačke i čemu su stremile milijunske mase onih što ih je njegova partija pohranila u šest milijuna policijskih dosjea.

ZID JE PAO: Cijela Njemačka plakala je od sreće

No, vratimo se Krenzu. On je zaista bio kompromitiran, a za cijelo vrijeme njegove interludijske vlasti nad glavom mu se klatala optužba da je bio jedan od onih što su pripremali krvoproliće nad leipziškim demonstracijama, a koje je, kako se kasnije ispostavilo, izbjegnuto u posljednji čas (bilo je to 9. listopada). Ali Krenzova uloga ni do danas u vezi s tim nije razjašnjena. Pa ipak, unatoč svemu tome, pa i teškim sumnjama, Krenz je za svoje vladavine učinio i ponešto dobro. Naravno, moglo bi se reći da je to učinjeno pod pritiskom da bi se spasile vlastita i partijska glava. Možda je tako i bilo, no svakako je sigurno da tako nije moralo biti, o čemu jasno i tragično kazuju rumunjski događaji i sam Ceausescu.

Jedna od najvećih Krenzovih zasluga nesumnjivo je ta što je 9. studenoga 1989. Berlin mogao doživjeti najpotresnije i istodobno najveličanstvenije dane. Partija je, pod neizdrživim priti-

skom stanovništva, što se sa svijećama u rukama i bijesom u srcu iz noći u noć valjalo od sjevernog Schwerina do južnog Dresdena, morala »otvoriti« Berlinski zid, što se u hipu pretvorilo u početak njegova kraja.

Svijet te noći nije spavao. Zapadnonjemačka televizija uživo je prenosila događaje na Zidu kod Brandenburških vrata, braćimljenje dotad omraženih istočnonjemačkih graničara s kolegama sa zapadne strane, kolektivni trans stotina tisuća i ganuost, očaj i nadu što su se dizali do zvijezdanog neba koje se te noći nadvilo nad Berlinom. Zapadnonjemački Bundestag na vijest o otvaranju granica (otvorene su i u unutrašnjosti) prekinuo je svoje zasjedanje i poslanici su spontano počeli pjevati himnu. Kancelar Kohl je bio u, inače dugo pripremanom, posjeti Poljskoj, ali je već pakirao kofere za Berlin i Bonn, prekidajući turneju usred njena toka.

Na Ku'dammu u Berlinu vladao je puna četiri dana neopisivi kaos, prava babilonska atmosfera. Promet gradski i međugradski bio je posve paraliziran. Po Berlinu se moglo samo pješice i to vazda u gomili. Dva milijuna ljudi bilo je te subote na Ku'dammu! Mnoštvo kakvo zasigurno više nikad neće progutati u jednom trenutku bilo koji bulevar na svijetu. Bila je to rijeka ljudi što zajedno teče u istom smjeru, a slično je bilo i na njemačko-njemačkim graničnim prijelazima u unutrašnjosti te u pograničnim zapadnonjemačkim gradovima... Svugdje neopisiva radost, suze, nevjerica da se takvo nešto moglo dogoditi i da se zaista dogodilo. Njemačka je tih dana proživljavala kolektivni emocionalni šok. Sjećam se da sam pod dojmom svega toga u jednom izvještaju napisao kako tu količinu emocija ne mogu više izdržati ni novinari.

Bio sam duboko potresen i fasciniran svime što sam tih dana doživio u Berlinu, koji sam obišao uzduž i poprijeko. Nisam se mogao načuditi kako u jednom »trabantu«, tom malom čudovištu na četiri kotača na koje su Istočni Nijemci u prosjeku morali čekati 16 godina da bi ga kupili, može spavati četvero ljudi. A došljaci s Istoka tih su hladnih i vedrih noći spavali u svojim automobilima, a neki, koji ni to nisu mogli, cijele su noći šetali. Vratiti se nisu mogli. Istočni Berlin se praktički ispraznio i fizički se nije moglo kroz tu masu što je tekla na Zapad u protivnom smjeru.

Ali od svega najviše me fasciniralo što u tih nekoliko dana kada doslovno ništa nije funkcioniralo, kada su jednako bili bespomoćni policajci kao i graničari, kada je naprosto sve umaklo kontroli pretvarajući se u neku čarobnu stihiju, što nosi ljude koji i ne znaju točno kamo ići, dakle, što u tih nekoliko dana nije zabilježen nijedan incident, što u cijelom Berlinu nisam vidio nijednog pijanog čovjeka, nikakvu neuljudnost. To mi nikako nije išlo u glavu, jer mi se činilo da bi se naprosto po zakonu velikih brojeva ipak nešto moralo dogoditi, barem kakva mala svinjarija. Ali ništa! Ni u tisku nisam mogao pronaći nijedan trag u tom smislu.

Nijemci s Istoka, koji će u njemačku povijest ući ne samo po tome što su izveli prvu i jedinu mirnu revoluciju koja je uspjela na njemačkom tlu, nego i po tome što je petomjesečna revolucija praktički izvedena bez ijednog incidenta ozbiljnije naravi, bili su jednako savršeno disciplinirani i u tim danima berlinskog kaosa.

Kako je to bilo moguće? Da li zato što su od ljeta, kada je počeo bijeg preko mađarske grance, do ovih studenih dana u studenome, proživljavali kolektivni zanos koji nije dopuštao individualnu opuštenost i razuzdanost? Ili zato što ih je Zapad toliko fascinirao svojim blještavilom i otvorenim srcem da su naprosto ostali paralizirani? Možda im je trebalo malo dulje vrijeme da dodu k sebi od osjećaja stege i zapta koji su donijeli sa sobom!? Tko bi znao...

Također mi je tih dana upala u oči njihova upravo bolesna glad za informacijama. Pred kioscima sa štampom odmah su se stvorile neopisive gužve. Zemljaci s Istoka strpljivo su čekali da dograabe neke zapadne novine, časopis, gutajući sve što im je dopalo šaka. Jednako su tako zabežeknuto znatiželjni stajali i pred seksi-šopovima, čekajući da zavire u crvenkastu unutrašnjost tih malih »buhara«. Samo da vide to čudo slobode i da odu, smiješeci se i rumeneći se poput daka kada učiteljici slučajno vide gaćice. Onaj tko je vidio te osmijehe, čak i na licima starijih žena, teško može a da to ne dovede u vezu sa cijelim jednim sistemom koji je doslovno 16 milijuna ljudi držao u informacijskom getu. Nije li time počinjena neka vrst informacijskog genocida? Pad Berlinskog zida i tome je učinio kraj!

Ono pak što je neusporedivo manje poznato, to je okolnost da je ondašnji ministar obrane Kessler, samo dva dana nakon otvaranja Berlinskog zida izdao naređenje prvoj motoriziranoj streljačkoj diviziji u Potsdamu da ponovo zatvori Zid! Da je to učinjeno, pokolj kineskih razmjra bio bi neizbježan. Međutim, u tim danima više ni armija nije bila jedinstvena – pa generalštab naprosto nije htio izvršiti zapovijed svog ministra. To je, mnogo kasnije, izjavio ministar obrane i razoružanja u de Maiziereovoj vladi Reiner Eppelmann. Tako je sudbina htjela da su generali dva puta spasili Njemačku: prvi put 9. listopada kada je prijetilo krvoproliće u Leipzigu a kada su sovjetski generali otvoreno rekli da će u slučaju nereda »sovjetske trupe ostati u kasarnama«, te mjesec dana kasnije sami istočnonjemački.

MAJEM PO PROŠLOSTI: Uz pljesak, pjesmu i smijeh

TRANSPARENT SVE KAZUJE: Gregor Gysi, šef reformiranih komunista (sa cigaretom)

Tajna policija Stasi

»Ali ja vas ipak sve volim« (Erich Mielke, šef istočnonjemačke tajne policije)

Uhapšeni su morali stajati uza zid po šesnaest sati i to goli i s podignutim rukama. Zatim su ih premlatili i bacili u ćelije. Žene su pritom udarali po genitalijama i grudima. Kada je policajac kod neke žene pronašao vizitkartu zapadnonjemačke tv mreže ZDF, zauralao je: »Molit ćeš me za milost, zapadna špijunko!« Potom su uslijedili udarci, jednom i »šakom u lice«. Na kraju prezir i bijesna konstatacija: »Kurvo ZDF-a!«

Ali nisu tukli samo mlade žene i muškarce. Tukli su i neudžne starce, kao što to kazuje slučaj jednog bračnog para iz Berlina. Starci su se vraćali kući, a razbješnjena policija, mlateći demonstrante, pretukla je i to dvoje neudžnih (6. listopada 1989.).

Tako je to izgledalo u danima što su prethodili proslavi 40-godišnjice istočnonjemačke državnosti iz neposredno nakon nje. Neki je mladi policajac to opisao ovako: »Ispred nas je stajala razbješnjela masa, a iza nas oficiri Stasi, a u kasarnama vojni tužilac. Za nas su postojale samo dvije stvari: ili izvršiti naredbu ili otići u vojni zatvor.«

Na stotine takvih i sličnih svjedočanstava prikupila je poslije nemilih događaja Evangelička crkva, kao i različite opozicijske grupacije. Takva su izvješća javno čitana po crkvama, a spomenuti slučajevi su iz izvješća što ga je predočio Zemaljski crkveni sud u Dresdenu. Oni su na istočnonjemačku javnost djelovali kao Zolini apeli u vezi s Dreyfusovom aferom. Prodrnavali su savjesti i tresli državu. Policijska država time je udarena ravno u srce – u tajnu policiju. U Stasi.

Kratica na čiji je spomen Istočnim Nijemcima dolazilo slabo, od čega su ih prolazili hladni srsi, a duša im se ledila od straha. Kratica što se odnosila na Ministarstvo državne sigurnosti, tajnu i sve-moćnu istočnonjemačku policiju, koja je nesumnjivo glavni negativac u petomjesečnoj istočnonjemačkoj revolucionarnoj predstavi.

Premda je Stasi raspuštena još prošle godine, oko nje se i danas lome koplja. Ona je poput polipa pustila krakove u sve pore društva i u sve strukture, tako da je

njena potpuna amputacija praktički nemoguća. Zato i nije čudnovato da su u danima revolucije svijeca najprije mase zauzele centralu Stasi u Normannenstrasse u Istočnom Berlinu, tražeći svoje dosjee i protestirajući protiv pokušaja Modrowljeve komunističke vlade da samo prividno rasformira tu monstruoznu službu.

Nekoliko tjedana prije ujedinjenja u taj isti kompleks zgradurina sa tri tisuće ureda upali su revolucionari na čelu sa slikaricom Barbel Böhey. Ovog puta tražeći da se dosjei i po ujedinjenju ostave u Istočnoj Njemačkoj te da se ugovorno utvrdi da svaki građanin ima pravo da vidi i raspolaze tim mračnim papirima, svojim tajno-polijskim portretom.

Nema nikakve dvojbe da je Stasi kolektivna trauma i mora 16 milijuna Istočnih Nijemaca, pa je u nekom smislu demontaža Honeckerove države zapravo demontaža njegove tajne policije. Policije što je bila glavni oslonac istočnonjemačkog komunizma i vlasti partije, a bavila se svime i svačime: od isljeđivanja i špijuniranja cijelog stanovništva (kao glavne djelatnosti) do ilegalne trgovine oružjem, mešetarenja devizama, zbrinjavanja najtraženijih i najokorjelijih zapadnonjemačkih terorista, uključujući i sudjelovanje u takvim zločinima kao što je postavljanje eksploziva u zapadnonjemačku diskoteku »La Belle« kada je poginulo dvoje ljudi a na desetine izranjavano, a čiji su glavni akteri bili libijski državni teroristi.

Na čelu Ministarstva državne sigurnosti, kako se službeno zvala Stasi, godinama je bio Erich Mielke, blizak Honeckerov suradnik i dugogodišnji član Politbiroa. On za svoje neprijeporne zločine još nije odgovarao (trenutno je u istražnom zatvoru) premda je taj metuzalem, kada je sve isplivalo na površinu, a čiji su posvjedočio da nema gore i bezdušnije vlasti od staračke (istočnonjemački Politbiro uz ki-

neski svakako je bio najstariji organ vlasti na svijetu!). I, istodobno, da je cinizam jedini osjećaj što ga poznaje.

Kada je u Narodnoj skupštini (još za Krenzove vlasti) bio prisiljen dati ostavku, on je, ne trepnuvši okom, zaprepaštenim i preneraženim poslanicima na kraju svog oproštajnog govora dobacio: »Ali ja vas ipak sve volim!«

Koliko se sjećam, bilo je to prvi put da je u toj inače tihoj i jednoglasnoj instituciji zavladao žamor a potom i glasni prosvjedi. Uz, dakako, ironičan smijeh.

Portret Mielkeove batinaško-doušničke službe odavno je iscrpno prezentiran javnosti. Ovdje bih samo podsjetio na nekoliko ključnih podataka što ih je, nakon opasnog političkog klinča između Modrowa i berlinskog okruglog stola svih ondašnjih relevantnih političkih grupacija i strana, pod prijetnjom razvrgavanja te vlade nacionalnog spasa u sjeni, predočio vladin predstavnik. On je naveo da je Stasi osobito pojačana od Honeckerova dolaska na vlast 1971. godine, te da je od 1985. službi namijenjena »uloga potpunog nadgledanja i špijuniranja stanovništva« (valja pritom podsjetiti da je spomenuta godina godina perestrojke u Sovjetskom Savezu!). Stasi je tako narasla na 85.000 stalno zaposlenih tajnih policajaca te na 109.000 stalnih honorarnih doušnika! Istodobno je bila naoružana do zuba (čak i kemijskim oružjem) a sve je to koštalo godišnje 3,6 milijardi maraka.

O pravoj moći i razmjerima Mielkeove tajne policije najrječitije kazuje činjenica

STASI U AKCIJI: Tako je to radila komunistička tajna policija s mirnim demonstrantima

da je Stasi ostala permanentna trauma Istočnih Nijemaca i nakon njena formalnog raspuštanja. Spomenuta zaposjedanja centrale u Normannenstrasse to jednako kazuju kao i stalna sumnjičenja ključnih istočnonjemačkih političara te na desetine poslanika da su bili dugogodišnji suradnici tajne policije. Optuživani su tako reći svi – socijaldemokratski prvak Ibrahim Böhme, koji je zbog toga morao odstupiti s mjesta predsjednika partije (premda mu ništa konkretno nije dokazano), sam premijer Lothar de Maiziere, uključujući i nasjvežija prozivanja Rainera Eppellmanna, svećenika i ministra obrane i razoružanja.

Pa ipak, ništa tako zorno ne ilustrira dramu života u policijskoj državi kao pad Wolfganga Schnura, ondašnjeg prvog čovjeka Demokratskog polaska (konzervativne partije) i jednog od kandidata za samog premijera u novoj i demokratskoj Njemačkoj DR.

Schnur je pao samo četiri dana prije prvih slobodnih istočnonjemačkih izbora (18. ožujka 1990), priznavši, poslije dugotrajnog nijekanja, da je ipak radio za omrženu tajnu policiju. Učinio je to pod strahovitim pritiskom bunske CDU, koja ga je zajedno s kancelarom Kohlom neko vrijeme branila kao nedužnu žrtvu »komunističko-policijskih intriga«, da bi ga potom, shvativši da je s tim »dvostrukim igračem« ipak gotovo, prepustila javnoj sramoti.

Schnur koji je u godinama Zida i bodljikave žice, kao advokat (iz Rostocka) stekao slavu jednog od najpoštenijih i najhrabrijih istočnonjemačkih odvjetnika, braneći političke prognanike i one što su odbijali da služe vojsku, razotkriven je kao dugogodišnji suradnik Stasi (od 1964. godine!), kojem je doušnički nadimak bio Torsten i koji je za svoje izvještaje »o stanju među disidentima« te o kretanjima unutar crkve (u kojoj je uživao veliko povjerenje) dobio 200 do 500 maraka, a za one pikantnije i do 1000! I koji je za svoje »zasluge« i odlikovan!

Nema nikakve dvojbe da je to bila ljudska tragedija za čovjeka koji se popeo do političkog prvaka jedne demokratske stranke, koji je i u Bonnu stekao ugled i podršku, a koji je potom, skrhan, iz bolesničke postelje očajnički pokušao uvjeriti zgranutu javnost i partijske kolege da je na sve to bio »natjeran batinama i mučenjem« (1964. potpisao je izjavu o suradnji s Ministarstvom državne sigurnosti), da je posljednjih dvadeset godina i sam bio proganjan i špijuniran, da je ucijenjivan te da ni jednom svom klijentu nije naškodilo.

Tragedija je utoliko veća što je Schnur istodobno obavještavao Bonh o političkim zatvorenicima u Njemačkoj DR, što je ovome omogućilo da ih otkupljuje (poznato je da je Honecker prodavao političke zatvorenike za teške pare) te spašava i na druge načine. Napokon, ljudska drama i zbog toga što je Schnur poslije priznanja pao niže i od jednog Mielke, što je bio izbačen iz vlastite stranke. On je u trenucima priznanja bio toliko usamljen da je čak zamolio komunističkog premijera Modrowa (kojeg dotad nije štedio u izbornoj kampanji) da ga posjeti u bolnici (St. Hedwig u Istočnom Berlinu) te da mu zaštiti obitelj.

Kada je Schnur pao, prisjetio sam se njegova lica s jednog predizbornog skupa na kojem je rekao: »Pred vama stoji budućni šef vlade!« To lice mi je i onda bilo čudno zbog neke neobične mirnoće i usiljene bezizražajnosti, a kasnije, valjda pod dojmom svega što se s njim dogodilo, učinilo mi se kao lice čovjeka izmučenog tjeskobom, koji je naučio da se ne smije (Schnur se zaista nije smijao!), jer ako bi sebi dopustio taj luksuz spontanosti, mogao bi se urušiti u samom sebi kao kuća od karata. Učinio mi se kao čovjek koji s krajnjim naporom nekako sam sebe pridržava iznutra, nadajući se da će se s vremenom na to naviknuti te da to nitko, pa ni on sam, više neće moći primijetiti.

Kada je Schnur pao, a doušničke se afe-re nastavile s nesmanjenom žestinom, mnogi su se pitali ima li uopće još ikoga nevinog u Istočnoj Njemačkoj. S ponešto dobrotom moglo bi se zapitati, je li uopće moguće da netko u toj državi ostane nevin? Ona nije trajala 13 godina kao Hitlerova, ona je trajala cijeli jedan ljudski radni vijek, praveći nerijetko od žrtva suučesnike a od suučesnika žrtve...

Stoga je i pokušaj Bonna da u ujedinjenoj Njemačkoj šest milijuna tajnih policijskih dosjea pohrani u Saveznom arhivu u Mainzu, morao naići na pobunu revolucionara, ljudi koji su najviše učinili da se Stasi javno raskrinka i raspusti, koji su svi odreda bili njene žrtve, ali koji nisu shvatili da rušeći Stasi zauvijek ruše i socijalizam a time i Istočnu Njemačku kao državu, za čiju su se samostalnost inače zalagali. Jer, ma kako to otužno zvučalo, socijalizam kakav je povijest upoznala bio je samo i jedino policijska država. Tamo gdje policijske države nema, nema ni socijalizma.

Izbori

»Letimo za novu vladu bez ograničenja« (piloti istočnonjemačkog ratnog zrakoplovstva)

Što su mi to napravili od Zida, od mog Berlinskog zida! Taj otužni uzvik jedne moje ovdašnje znanice samo je jedno u nizu neshvatljivih »razočaranja« što obično prističu ljudsku dušu na putu od pakla do slobode. Berlinski zid, osobito onaj njegov najglasovitiji i najšareniji dio kod Brandenburških vrata, gdje su se godinama miješali očaj i nada, revolt i želja za pomirenjem, i ispred kojeg su ljudski progovorili i najmoćniji državni svijeta, uistinu ovih dana djeluje deprimirajuće, gotovo bijedno. Od njega zapravo ništa više i nije ostalo, osim sive i neugledne ruševine s koje turisti i sitni »poduzetnici« otkidaju posljednje kamene mrlje...

Jedino se ispred Palače Republike u Istočnom Berlinu, koji je inače jednako zagaden kao i prije i jednako sumoran od zastrašujuće velikih i praznih trgova, nešto događa što podsjeća na velike i povijesne dane. Televizijske ekipe iz cijelog svijeta, brojna reportažna kola i novinarska užurbanost dali su toj hladnoj i ostakljenoj zgradurini na Trgu Marxa i Engelsa dugino šarenilo. U nedjelju navečer tu će biti obznanjeni rezultati prvih slobodnih izbora poslije ravno 57 godina (nije ih bilo od 1933.) a time ujedno i kraj jedne od najneobičnijih i najveličanstvenijih revolucija što ih je iznjedrilo naše stoljeće — revolucije svijeta!

Tako sam pisao za »Vjesnik« uoči 18. ožujka ove godine i sam pomalo nostalgично raspoložen, malčice »razočaran« što je povijest tako brzo protutnjala u svom poetskom obliku, nastavljajući hod u prozi.

Kada su poslije 19 sati tog dana objavljeni izborni rezultati i kada je senzacija bila »perfektna«, neočekivani pobjednik, šef istočnonjemačke Kršćansko-demokratske unije (CDU) Lothar de Maiziere od silnog je uzbuđenja smogao snage samo da kaže: »Deveti studenoga (kada je pao Zid) bio je »ludi dan«, a i ovo je »ludi dan«!

Ishod istočnonjemačkih izbora (to su bili prvi slobodni i demokratski izbori na Istoku!) nedvojbeno je pokazao da su Nijemci na Istoku rekli konačno i nedvosmisleno »ne« ne samo socijalizmu i njegovim inačicama nego i vlastitoj državi. Zbog toga su ti izbori uistinu bili sudbinski: podvlačeći debelu crtu ispod četrdeset godina komunizma u Njemačkoj DR, 18. ožujak je otvorio vrata jednom novom »eksperimentu«: ujedinjenju!

»Više neće biti Njemačke DR! Ona neće biti ništa doli fusnota u svjetskoj povijesti! Tako je Stefan Heym, istočnonjemački književnički bard i dugo godina pobunjeni intelektualac prokomentirao pobjedu de Maiziereovih konzervativaca. A jedna od onih žena što je više nego s »muškom« kuražom i odlučnošću marširala u prvim redovima revolucije svijeta, unijevši cijelu sebe u pokret što je zapalio zemlju između Elbe i Odre, slikarica Bärbel Bohley, s jednakom je gorčinom rekla da je s takvim izbornim ishodom »proces demokracije prekinut« te da izbori rječito kazuju kako »ljudi zaista nemaju povjerenja u vlastite snage«, pa su »tutorstvo komunističara sada zamijenili tutorstvom kršćanskih demokrata«!

Ta ojađenost, ta razočaranost što je došla do izražaja kod starih disidenata i prvoboraca revolucije svijeta, posve je razumljiva. S izborima nisu samo zauvijek otpuhani kompromitirani i omrženi komunisti, s izborima je otpuhan i svaki san o novim socijalističkim eksperimentima a time i o samosvojnoj istočnonjemačkoj državi. Iluzija da postoje neke posebne »dedeerske vrijednosti« koje ne samo da valja sačuvati nego koje valja i razvijati, na njima izgraditi humaniju alternativu »kapitalističkoj« Zapadnoj Njemačkoj.

Dobro se sjećam da nitko tada nije znao reći u čemu se sastoje te tobožnje socijalističke tekovine, ta posebnost i sve ono što je valjalo »spašavati« pred tobožnjim »Anschlussom« koji je smišljen u Bonnu. Kada su jednog istočnonjemačkog političara, koji je doduše prizeljkivao ujedinjenje ali je također govorio o posebnim istočnonjemačkim vrednotama, na zapadnonjemačkoj televiziji zamolili da to konkretizira, onda se najprije našao u čudu, pa potom promućao: »Pa naša knji-

ODUŠEVljeni DOČEK: Kancelar Kohl prigodom jednog od svojih šest predizbornih mitinga u Njemačkoj DR

ževnost, Heym, na primjer!«, dodavši tome i »ustavno pravo na rad«!

Revoluciju što je srušila Honeckera i pripremila ujedinjenje nosile su dvije grupacije: jedna koja je htjela bolju Njemačku DR i druga koja nije htjela nikakvu. Pritom je prva doživjela očit poraz. Mnogo teži i od samih komunista, koji su doduše bili potučeni do nogu ali su ipak, s obzirom na očekivanja i prognoze, uknjižili »pristojnih« šesnaestak posto glasova.

Revolucionari, međutim, što su nastupili u izbornom bloku pod imenom Savez '90 (tvorili su ga Novi forum, Demokracija sada i Inicijativa za mir i ljudska prava) ostali su ispod tri posto i time dospjeli na političku marginu. Koliko je bio bolan poraz tog lijevo orijentiranog izbornog bloka svjedoči i okolnost da je Novi forum bio prvi opozicijski pokret u zemlji, da su se još prije nekoliko mjeseci mnogi Istočni Nijemci upravo s njim politički identificirali te da je upravo on vrlo brzo prera-

stao u najmasovniju opozicijsku organizaciju s više od 200.000 članova. I da je, što nije beznačajno, Bärbel Bohley bila njegov suosnivač i ujedno najpoznatija revolucionarka i mučenica Mielkeove tajne policije.

Koliko se politička sudbina poigrala s revolucionarima svjedoče i analize izbornih rezultata: one kazuju da su za njih glasovali isti socijalni slojevi koji su glasovali i za komuniste: činovnici, intelektualci te duhovna »elita«, svi odreda prestrašeni za svoje ideološke i profesionalne privilegije. Ti su slojevi u komunistima i revolucionarima na neki način vidjeli »Alijansu za Istočnu Njemačku«, nasuprot onoj koja je nastupila pod imenom »Alijansa za Njemačku« a tvorile su je konzervativne političke grupacije. Ta druga alijansa koja je dohvatila gotovo apsolutnu većinu, obećavala je brzo ujedinjenje Njemačke i pokapanje svega dedeerskog.

Izbori su pokazali još nešto: da je stari komunistički režim toliko kompromitirao svaku lijevu misao i ideju, da su ne samo pobijedile stranke koje su nastupile pod krilaticom »Blagostanje umjesto socijalizma« nego su socijaldemokrati upravo katastrofalno prošli. Pogotovo ako se uzme u obzir da su samo mjesec dana prije izbora važili za apsolutne favorite. Sondaže javnog mnijenja čak su najavljivale i osvajanje apsolutne većine. A onda je došao šok, koji je ugodno iznenadio i konzervativce: socijaldemokrati su jedva prevalili 21 posto! Pritom se u svom izbornom programu suštinski ni u čemu nisu razlikovali od konzervativaca, osim u detalju koji se pokazao bitnim: obećanoj brzini ujedinjenja!

Ako su, dakle, socijaldemokrati ponešto petljali s ujedinjenjem, nejasno se određujući prema njegovoj formuli što su je zagovarali konzervativci (pristup SR Njemačkoj po članu 23 zapadnonjemačkog Osnovnog zakona), nesumnjivo je da je loš izborni rezultat bio i posljedica kompromitiranosti svakog socijalizma pa time i socijaldemokratskih vizija.

Gledajući retrospektivno, pobjeda konzervativaca u takvim je prilikama bila posve razumljiva i logična. To više što je stvarni pobjednik izbora bio zapravo zapadnonjemački kancelar Kohl. Sve kasnije analize pokazale su nedvojbeno činjenicu da su istočnonjemački birači zapravo birali bonške stranke, vjerujući da će svi istočnonjemački problemi biti najlakše i najbrže riješeni ako se izabere ona stranka čija je sestra na vlasti u Bonnu. Dakle, CDU!

Da je zaista tako i bilo kazuje i što birače, inače ogorčene na sve što je bilo u vezi sa starim režimom, nije mnogo smetala činjenica da je upravo ta CDU četrdeset godina bila u političko-ideološkoj simbiozi s komunistima, dobrovoljno im služeći kao optički privid tobožnjeg višestranačja. Koliko je CDU (kao i ostale stranke što su tvorile tzv. demokratski blok) bila kompromitirana kazuje i to da su još oko Nove godine mnogi vjerovali da neće preživjeti izbore.

Ali takva partija, s neupadljivim liderom kakav je de Maiziere, ipak je osvojila dvostruko više glasova od favoriziranih socijaldemokrata, i time, što je ključno, otvorila put brzom ujedinjenju Njemačke. Tri mjeseca kasnije već je na snazi bio ugovor o monetarnoj, privrednoj i specijalnoj uniji između dvije njemačke države, a pet mjeseci kasnije potpisan je i ugovor o ujedinjenju!

Naravno da kancelar Kohl pritom nije zemljacima obećao sve što su oni željeli čuti stvari bi vjerojatno izgledale drukčije. A obećao im je da će praktički preko noći postati Zapadni Nijemci na svom dragom Istoku i da će Bonn to sve platiti jer mu je to i patriotska dužnost. Suština tog obećanja već je ostvarena: Bonn je dao stotine milijardi maraka, a Nijemci na Istoku i na Zapadu žive u zajedničkoj državi.

A samo godinu dana prije toga Honecker je u jednoj istočnonjemačkoj tvornici rekao radnicima: »Trijumf zapadnih medija zbog propasti socijalističkog društvenog koncepta ne vrijedi ni prebijene pare«. Jer, »socijalizam je jedino društveno uređenje u kojem ljudski rad nije zloupotrebljavan, nego služi dobru čovjeka«!

NAKON IZBORA: Štrajk upozorenja praćen strahom i apatijom — istočnonjemačka privreda je na kraju

STRAH JE NESTAO: Sovjetska armija još samo za kasarne

Epilog

»Samo da Rusi ne dodu« (narodna izreka)

Da se Moskva nije tako držala kao što se držala, istočnonjemački događaji bi svakako imali drukčiji tok. Drugo je pak pitanje je li Moskva ista drugo mogla učiniti osim da stvari pusti svojim tokom, da se u njih tvorno ne miješa, pa da diplomatsko-političkim potezima osigura svoje interese.

Takva i slična pitanja već sama u sebi sadrže odgovore, a njih je dao i daljnji tok događaja. Nijemci su dobili svoju jedinstvenu Njemačku, sovjetski tenkovi su ostali u kasarnama, ali Moskva u cijeloj toj povijesnoj perturbaciji ipak nije ostala kratkih rukava.

Nema nikakve sumnje da su sovjetski generali spasili Istočnu Njemačku kada su odlučili da svoje trupe, bez obzira što se bude događalo, ostave u kasarnama. To je, kao činjenicu, potvrdio kasnije i Willy Brandt, pa ostaje samo pitanje zašto su tako generali postupili.

Jedan s nepravom zaboravljen tekst, objavljen samo dva mjeseca prije početka izbjegličke drame u zapadnonjemačkom »Welt am Sonntagu« (4. lipnja 1989!), odgovara na to pitanje, ali istodobno kazuje i to da istočnonjemačka drama ipak nije bila tako neočekivana kao što se ponekad čini.

Evo što je tih dana zapisao spomenuti nedjeljni list: Sovjeti računaju »s teškom političkom krizom u Njemačkoj DR« ali neće poduzeti ništa da je spriječe, jer »Moskva to i nije u stanju«!

Pritom se list poziva na izvještaj zapadnonjemačkog ambasadora u Moskvi Andreasa Meyer-Landruta šefu bonnske diplomacije, ministru Genscheru. Indicije za takvu procjenu, kako je naveo list, potječu od specijalista

za njemačka pitanja u sovjetskom ministarstvu vanjskih poslova Dimitrijeva, koji je spomenutu izjavu izrekao na jednom simpoziju koji je bio »povjerljiv«.

Dakako, Gorbačov ni u snu nije računao s ishodom kakav su na kraju imali istočnonjemački događaji, on je, kako se općenito drži, računao s krizom koja će proizvesti istočnonjemačku perestrojku i eventualno istočnonjemačkog Gorbačova, ali nikako jednog de Maizierea. Pritom je Gorbačov i njegovu vanjskopolitičkom štabu bilo kristalno jasno da Sovjetski Savez i da hoće, više nema snage i moći da postupi kao 1968. u ČSSR. Tu konstataciju nimalo ne umanjuje činjenica da se u Gorbačovljevo »novo mišljenje« nikakvi tenkovi nisu uklapali, jer Gorbačov je samo (a to, naravno nije malo) katalizator raspada nja sovjetskog imperija a ne i njegov uzročnik.

U toj točki možda i leži ključ za razumijevanje zašto se sve to moglo dogoditi. Moskva je u »bonskoj izjavi« upravo u proljeće 1989. godine definitivno i svečano izjavila da se odriče svake intervencije i političkih pritiska u stilu Brežnjevljeve doktrine. Time je konačno izgubljen strah od Rusa. Mase na Istoku, pa i jugoistoku, više se nisu morale strašiti da će »doći Rusi« ili da će intervenirati njihovi tenkovi. A onoga časa kada je izgubljen taj strah, više nitko nije vjerovao da može biti gore nego što jest, i revolucija je mogla početi. To više što su režimi, poput onoga u Istočnoj Njemačkoj, svoju jedinu snagu i »legitamaciju« imali u strahu od ruskih tenkova. To da je taj strah nestao, bio je po mom najdubljem uvjerenju jedan od ključnih psiholoških momenata koji su proizveli revolucionarnu 1989. godinu.

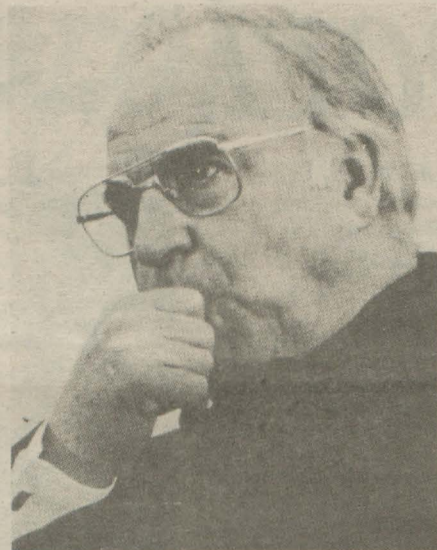
Drugi, ali tvorniji momenat bio je konačni tehnološki slom socijalizma. Istočna Njemačka za to je klasičan primjer. Ne samo da je ona dugo vremena u socijalističkom svijetu bila uzimana kao uzor socijalističke privredne efikasnosti nego se i s mnogim zemljama zapadne de-

mokracije mogla prilično uspješno nositi kada je riječ o brutto nacionalnom proizvodu, pa čak i po stanovitim tehnološkim inovacijama.

Ali onoga časa kada je svijet doživio informatičku revoluciju, kada je konačno izašao iz svoje industrijske faze, socijalizam je tehnološki krahirao. Dok se još, figurativno rečeno, kopalo, ako se nije imao zapadnonjemački bager moglo se s tisuću lopata nadoknaditi taj zaostatak. Ali kada je stvoren čip, kada je on postao alfa i omega gotovo svega, onda više nije pomagao socijalistički entuzijizam i voluntarizam. Nikakav ho-ruk sistem nije kadar proizvesti čaroliju jedva vidljivog kristala, a za drugo socijalizam i nije bio sposoban, jer je stvorio takav politički sustav iz kojeg je bila suštinski isključena svaka kreativna inteligencija. Riječju, kada je znanost postala temeljni pokretač svega što jest, osnovica samog privrednog razvoja, socijalizam je bio osuđen na umiranje jer jednostavno više nije mogao ni prividno držati korak sa Zapadom, čak ni reproducirati postojeći život. Ima li zornijeg primjera za to od »mercedesa« i »trabanta« iz godine 1989.?

Taj tehnološki slom Istoka pripremio je ekonomsku krizu koja se počela iskazivati kao politička da bi na kraju eksplodirala kao društvena i dovela do konačnog i potpunog sloma. U tom smislu stvari su zaista odavno bile programirane premda ne i njihov tok u pojedinostima, te samo vrijeme.

U slučaju Istočne Njemačke značajnu ulogu odigrala je i zapadnonjemačka televizija koju se nije moglo uhapsiti na grani, prognati iz zemlje, pa čak ni cenzurirati. Ona je u domove Istočnih Nijemaca godinama donosila istinu ne samo o Zapadu nego i o njihovoj vlastitoj državi. Time je srušen informacijski zid kojim je Honecker pokušao držati u mraku stanovništvo. Generacija traperica i tenisica koja je nezapamćenim bijegom iz DR Njemačke prva povukla tepih na kojem je stajao stari diktator sa svojim jednako starim satrapima, upravo je bila generacija što je odrasla uz televizor, taj neuništivi prozor u svijet. Riječju: kao što je televizija u rumunjskim događajima odigrala ključnu i nezamjenjivu ulogu, tako je to isto učinila, mutatis mutandis, i u istočnonjemačkim.

KANCELJAR UJEDINJENJA: Helmut Kohl, nesumnjivi arhitekt ujedinjenja Njemačke

NEPOGREŠIVI KOMPAS UJEDINJENJA: Ministar vanjskih poslova Hans-Dietrich Genscher, desna i lijeva

MASOVNI EKSODUS: 65 kilometara duga kolona »trabija« na putu za S

DIKTATOR JE PAO 18. LISTOPADA 1989: Honecker je do kraja vjerovao da su dani odbrojani Gorbačovu, a ne njemu

NA VLASTI MANJE OD 5 MJESECI: Egon Krenz, Honeckerov milijunski nasljednik, došao je na mjesto pa

S NA PUTU
njskih poslova
io je Kohlova i
uka

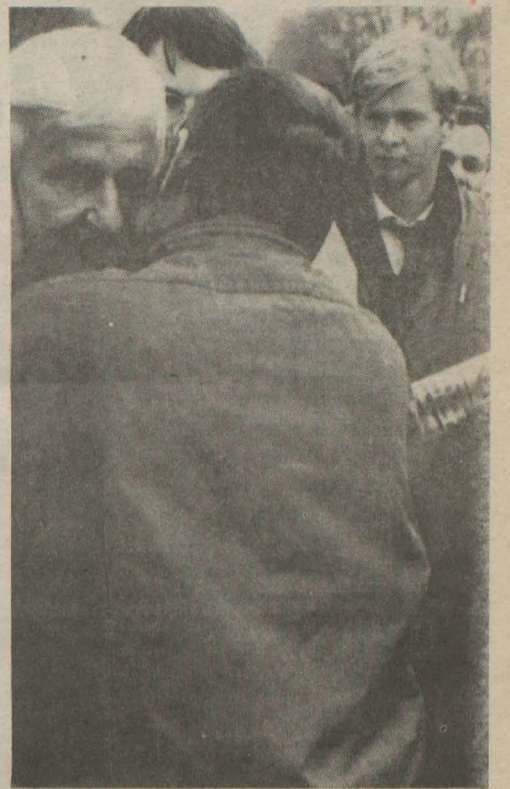
NEOČEKIVANI POBJEDNIK:
Istočnonjemačka CDU premoćno je
pobijedila na izborima 18. ožujka 1990, a
njen šef Lothar de Maiziere postao je prvi
premijer demokratski legitimirane vlade

REFORME »UNUTAR SISTEMA«: Hans
Modrow, predsjednik ministarskog vijeća
u prijelaznom periodu od pada Honeckera
do slobodnih izbora

REVOLUCIJA IH JE PROGUTALA: Bärbel
Bohley, slikarica, suosnivačica »Novog
foruma« bila je u prvim redovima
revolucije svijeća, a onda je zajedno s
ostalim revolucionarima ostala
»izgubljena« na putu prema ujedinjenju

R Njemačku. Zaustavilo ju je tek obećanje da će zapadnonjemačka marka stići na Istok

ODUŠEVLENJE U BERLINU: Zid je pao

DANA: Egon
nik i štićenik,
og diktatora

NAJOMRAŽENIJI ISTOČNI NIJEMAC: Erich
Mielke, negdašnji šef istočnonjemačke
tajne policije Stasi

SUDBINA U POLICIJSKOJ DRŽAVI:
Wolfgang Schnur, predsjednik DA prije
nego što je priznao da je bio doušnik
Stasi

San postaje zbilja

»Toliko volim Njemačku da sam sretan što postoje dvije.« (François Mauriac)

»Stanujem u malom selu južno od Münchena i ljudi su tamo marljivi i prijazni te se općenito ne zanimaju za politiku. Ja volim njih i oni mene te se uzajamno respektiramo. No ako bi tamo došao netko u uniformi i rekao 'marširajte', tada bi oni marširali. A ako bi rekao: 'Odsijecite Hathawayu glavu! On je loš čovjek!', odvratili bi: 'To nismo znali!', ali bi mu usprkos tome odsjekli glavu.« (Američki konzul u Münchenu, uoči drugog svjetskog rata)

Sve što se u proteklih pet mjeseci događalo na ulicama Leipziga, Berlina, Dresdenu, Rostocka... sve se to na kraju slilo samo u jednu želju: *Deutschland, einig Vaterland!* Taj stih iz istočnonjemačke himne, što je godinama bio prešućivan i zabranjivan, orio se iz milijuna grla. Njemačko pitanje time je na velika vrata ušlo na svjetsku pozornicu.

Ali svijet, koji se radovao i plakao zajedno s Nijemcima kada je pao Berlinski zid, koji je suosjećao sa stotinama tisuća izbjeglica, bio je zatečen, bio je prestrašen.

Odjednom je sve bilo dovedeno u pitanje: od blokofske do evropske ravnoteže, od psihologije do privrednih interesa. Kao da se svijet prestrašio »kobnih« posljedica mira. Theodore Sorensen (koji je nekoć Johnu E. Kennediju pisao govore) uskliknuo je: »Mi imamo planove za eventualni rat, ali ne i za mir!« A američki kongresmen Gary Ackerman je u tim danima ponavljao: »Imamo generale koji su radili na scenariju najgoreg slučaja, ali sada trebamo državnikove koji će razmisliti o najboljem slučaju.«

Istodobno s tim, te s opreznim izjavama poput one američkog predsjednika Busha (»ponovno ujedinjenje nije razlog za zabrinutost«), svjetski tisak je budio stare uspomene na »strašne Teutonce«, pobuđujući i nove predrasude. U tim danima svjetskog političkog kaosa, o želji da Nijemci konačno zadobiju zajedničku državu pisalo se i govorilo kao o težnji za »Četvrtim Reichom« s »Hitlerovim spomenicima na svakom trgu« (»Times«), ili pak kao o »zastrašujućoj« državi sa svojih 600.000 ljudi pod oružjem i sa 1,5 milijuna rezervista (nizozemski »De Telegraaf«).

I francuski tisak je pisao u sličnom katastrofičnom stilu: »Poljaci, Mađari, Česi ili Rumunji u stvari su Švabe, Sasi ili Bavarci pa bi u slučaju ujedinjenja od Böhmena do Urala bila Njemačka, premda bi se govorilo Evropa« (»Nouvel Observateur«). Dakako, i drugi tisak, širom Evrope pa i svijeta.

Pritom je najparadoksalnije od svega bilo to što je cilj američke, a i zapadne politike u cje-

IZNENADNI ISTOMIŠLJENICI: Kohl i Brandt – jedinstvo je neizbježno

lini, bio rušenje komunizma i, shodno tome, raspad sovjetskog imperija. No, kada je to praktički ostvareno, umjesto trijumfa zavladao je neka neshvatljiva zbunjenost. U tim se danima tako reći i nije htjelo vidjeti da je apsurdan svaki strah od buduće Njemačke, jer današnje prilike među Nijemcima ni izdaleka više ne slične onima iz doba Weimarske republike. Zapadna Njemačka već je toliko integrirana u zapadne vojne i političke strukture (o privredi da se i ne govori), da praktički nikakav poseban njemački put nije bio moguć, a i ne bi bio. Povrh toga, privredne i političke prilike u SR Njemačkoj upravo su briljantno stabilne, a takvih dobrih okolnosti ima još. To više što bi svako drugo rješenje osim ujedinjenja bilo mnogo nepovoljnije jer bi svijetu, na ruševinama Varšavskog ugovora i sovjetskog komunističkog carstva, ostavilo privredno klonulu, politički i socijalno nestabilnu Istočnu Njemačku, nesposobnu za ista druga osim za permanentne nemire, eksplozivni antisovjetizam i sl.

Ali, to su bili dani emocija kao što i biva u povijesnim preokre-

tima, jer ono pred čim su stajali Evropa i svijet vjerojatno je najvažniji događaj od svršetka drugog svjetskog rata. Napokon, to je priznavao čak i jedan takav povjesničar i politički savjetnik Washingtona kao što je Gordon A. Craig. On je u tim danima govorio da bi »ponovno ujedinjenje Njemačke bilo najtraumatskija promjena statusa quo od kraja drugog svjetskog rata«. Ali ni on nije mogao a da ne kaže kako bi ujedinjenje Njemačke »u najboljem slučaju donijelo jednu demokratsku Njemačku prema zapadnom uzorku. Ljudi bi u njoj možda rekli, gle mi smo svi sada vrlo demokratski, prošlost je mrtva i mi više nikada ne smijemo ponovo u nju upasti. Ne želimo nikakvo posebno oružje...

Ali prije ili kasnije netko bi se opet prisjetio izgubljenih istočnih područja i sve dobre namjere i sva zaklinjanja sadašnjih Nijemaca ne bi više bila nikakva garancija za ono kako bi se takva država ponašala.«

Tako je to izgledalo u danima poslije pada Zida, kada je komunistička Istočna Njemačka bila na izdisaju, kad su mase u Leipzigu, Halleu, Dresdenu, Schwe-

GLAVNI ARHITEKTI UJEDINJENJA: Kancelar Kohl i ministar Genscher

rinu, Rostocku, Berlinu... sav politički program revolucije svijeta sveli samo na sintagmu »Mi smo jedan narod«, »Deutschland, einig Vaterland«.

Ali u tim danima zbunjenost je vladala i u Bonnu. Tu se doduše počelo glasno govoriti o ujedinjenju, premda nitko ni sanjao nije da bi ono moglo doći tako brzo te da će daljnji razvoj događaja stvar učiniti pečenom već za koji mjesec. U tim danima bonnske smetenosti, a pod pritiskom zloglukov pisanja svjetskog, osobito zapadnog tiska, Nijemcima nije preostalo ništa drugo nego da pokušaju uvjeriti svijet kako nikakav posebni njemački put ne dolazi u obzir te kako je ujedinjenje moguće i zamisljivo i za Nijemce samo pod krovom evropskih integracija i uz uvažavanje interesa svih susjeda te stabilnosti i mira u Evropi.

Ministar Genscher u tim je danima stekao neizbrisive zasluge, i svakako je bio čovjek koji je učinio takva diplomatska čuda kakva jedva da su ponovljiva. Poglavitito u trenucima kada se kancelar Kohl još ponašao poput nespretnog gorostasa u

staklarskom dućanu i kada je trebalo sumnje i rezerviranost pretvoriti u podršku i povjerenje.

Genscher je to učinio jednako kada je bila riječ o poljskim zapadnim granicama kao i kada je trebalo uvjeriti Moskvu da će njeni interesi biti ne samo sačuvani nego i bolje zajamčeni ako za prijatelja i susjeda bude imala ujedinjenu Njemačku.

Kancelar Kohl, pak, koji je u ovim njemačkim mjesecima izrastao u državnika svjetskog formata, u kancelara ujedinjenja koji će uz legendarnog Adenauera nesumnjivo nadvisiti i jednog Willyja Brandta, barem kada je riječ o težini sjajno odigrane povijesne uloge, bio je također onaj koji je čudo učinio mogućim. U nekim trenucima čak je bio i toliko genijalan da mu je priznanje odala i socijaldemokratska opozicija, pa i oni koji su ga godinama smatrali politički i državnički »nedoraslim«. Njegovi moskovski trijumfi nedvojbeno su mu osigurali mjesto u njemačkoj povijesnici, i to na najvidnijem mjestu, kao i spomenik na nekom od njemačkih trgova.

Sjećam se vrlo dobro kako je Kohl učinio jedan od poteza koji su naišli na oštru osudu ne samo opozicije nego i koalicijskih liberala, a da se o zapadnim partnerima i ne govori. Bilo je to u danima bonnske smetenosti, kada je cijela ovdašnja politika djelovala posve dezorijentirano. Socijaldemokrati još nisu znali što i kakvo ujedinjenje hoće. Istočna Njemačka je kipejala, a svijet je bio u strahu od novonjemačkog nacionalizma. U tim trenucima Kohl je poput munje bljesnuo sa svojim planom njemačkog ujedinjenja u deset točaka. Nitko za nj nije praktički znao dok ga sam Kohl nije predložio u parlamentu. Potom je nastala opća strka: socijaldemokrati su ga najprije podržali, potom napali, a Zapad je bio uvrijeđen zbog kancelarova soliranja.

Uslijedila je nevidena diplomatska inicijativa Bonna i na kraju je sve ispalo tako da je Bonn konačno imao neki plan, a Zapad je nakon prvog šoka to progutao, uvjeren da sada stvari idu normalnim tokom.

Pritom je začudujuće koliko je to sve bilo maglovito kada je krajem studenoga Kohl smislio plan ujedinjenja. Koliko je sve izgledalo daleko – od konfederalnih struktura do neke daleke federacije. Bilo bi nepravredno ne sjetiti se da je u tim danima možda »duhovno« najrodniji Kohlu bio Willy Brandt koji je

BERLINSKI REICHSTAG: Pripreme za jedinstvo što počinje 3. listopada

Granica na Odri i Nisi

»Tko drži otvorenim pitanje granica, zatvara vrata jedinstvu«
(ministar Genscher)

»Ili priznanje granice, ili proigravanje ujedinjenja Njemačke«
(kancelar Kohl)

Premda prevladava mišljenje da su rastom veliki ljudi, obično dobroćudni i popustljivi, za kancelara u Bonnu to se ne bi moglo reći. Poglavito kada se on politički zainati, kada ga »spopadne« ona njegova poslovična tvrdoglavost. Tada se na Rajni danima tresu prozorska stakla na Bundestagu, a novinari obično ne spavaju.

Sve počinje naoko bezazleno, nekim potezom ili izjavom, obično pogrešnom. Opozicija to jedva dočeka, zajaši na to, a kancelar Kohl baš tada ne popušta. Iz grude snijega uskoro se stvori lavina koja na kraju prijete da pomete cijeli politički Bonn.

Tada se u posljednji čas nade rješene, svatko malo popusti, i na kraju se svi osjećaju pobjednicima. Poslije, u nekoj drugoj sličnoj prigodi, partije i političari to si danima predbacuju, pripisujući sebi zasluge za stvari što su u međuvremenu postale zajedni-

ko stajalište. Nešto se slično događalo i u vezi s priznanjem poljske zapadne granice na Odri i Nisi. Bonn je vrlo dobro znao da ujedinjenja ne može biti ako tu granicu prethodno ne prizna kao konačnu i u slučaju ujedinjene Njemačke. A to je, dakako, značilo odreći se za svagda jedne četvrtine stare njemačke zemlje, na kojoj su Nijemci živjeli punih osam stoljeća. Poslije poraza u drugom svjetskom ratu, te pošto je Moskva Poljacima otela zemlje na Istoku, Staljin je na svoj lukavi način isposlovao da zapadna poljska granica bude na Odri i Nisi. Formalno-pravno, Njemačka je kao cjelina međunarodno i dalje postojala u granicama od 1937. godine, pa je o konačnosti rečene granice mogao definitivnu odluku donijeti samo svenjemački suveren, odnosno budući mirovni ugovor.

Takvo su stajalište osobito zastupali milijuni onih građana što su preko Odre i Nise protjerani u Zapadnu Njemačku, u pogromu koji po drama-

tici nije zaostao za sličnim događajima u srednjem vijeku. Ti su ljudi sa sobom ovamo donijeli traumu koja se pretvorila u moru te istodobno u nadu (ne uvijek bez revanšističkih revandikacija) da će jednom zemlje s one strane Odre i Nise opet biti u savstavlju njemačke države.

Priznati već sada konačnost te granice, odreći se stare djedovine, riječju, prejudicirati odluku budućeg svenjemačkog parlamenta, činilo se, barem u tim krugovima, ravno nacionalnoj izdaji.

S druge, pak, strane političkim je realistima bilo jasno da poslije 45 godina nema nikakve šanse da se bilo koja granica u Evropi pomiče, pa tako ni ova na Odri i Nisi. To više što su svi, inače saveznici Bonna, u tom pitanju nepodijeljeno stajali na strani poljskih interesa. Od Amerikanaca preko ionako njemofobičnih Britanaca do samih Francuza. »Petljati« oko te granice značilo je prije svega dospjeti u političku izolaciju na međunarodnoj sceni, izazvati srdžbu velikih, isprovocirati stare i nove predraude i napokon »potvrditi« sliku o njemačkom revanšizmu, njemačkoj naprasitosti, bahatosti, nacionalizmu.

Pa ipak, Kohl se baš upetljao u neslavno zamućivanje problema, ne shvaćajući u tim danima koliko šteti svemu onome što je inače ministar Genscher već učinio na međunarodnom planu, ponavljajući do u beskraj da Nijemci ne žele njemačku Evropu nego evropsku Njemačku, da ujedinjenje implicira samo SR Njemačku, Njemačku DR i Berlin, »ništa više i ništa manje od toga«. U tom sklopu nezaboravno je njegovo osobno obraćanje poljskom ministru vanjskih poslova Skubiševskom s govornice UN u kojem mu je, tako reći na svoju ruku, zagarantirao stalnost granice na Odri i Nisi.

Ali Kohl, koji je u početku vjerovao da će s ponešto taktike dobiti na svoju stranu i »nacionalističke glasove« u godini nesuđenih zapadnonjemačkih izbora, a da time neće bitno naškoditi ujedinjenju (koje je bilo tada još samo perspektiva), na kraju se sam toliko zapleo u vlastitu mrežu da više nije htio popustiti. On je stalno ponavljao da Bonn ne može govoriti ni u čije ime, tjerajući Genschera u očaj i podižući tlak od Washingtona do Moskve.

Svoj najniži politički rejting kancelar Kohl je doživio u Camp Davidu (u posljednjem tjednu veljače). On je svojim pitijemskim govorom o poljskim granicama razočarao i svog glavnog saveznika, američkog predsjednika Busha, a Genschera doveo do ruba živčanog sloma. Tada u Bonnu dolazi do kulminacije. Genscher prijete krizom koalicije, sastanci se održavaju iza zatvorenih vrata, traju i po sedam sati. Rezultat svega toga je sasvim drukčiji Kohl. On najednom pokazuje izuzetnu spremnost da Poljacima izađe u susret te da u tom smislu oba njemačka parlamenta (poslije izbora u Istočnoj Njemačkoj) daju istovjetne izjave koje bi garantirale granicu na Odri i Nisi kao poljsku zapadnu granicu, a što bi ugovorno bilo zapečaćeno između svenjemačkog parlamenta i Sejma.

Ali Kohl ne bi bio to što jest kada ne bi barem još malčice pokvario ono što je jedva »izvadio«. On tome odjednom dodaje dva uvjeta koja Poljaci moraju ispuniti: da ponove da se odriču reparacija (što su, istini za volju, Poljaci stalno izbjegavali) te da ponove ono što su Kohl i Mazowiecki istakli u zajedničkoj izjavi u stude-

nom (kada je Kohl posjetio Varšavu): da će biti zajamčena kulturna i druga prava njemačke manjine u Poljskoj (što inače dotada nije bio slučaj).

Potom slijedi posljednji čin drame i na kraju koalicijski dogovor o stavu vezanom za poljske granice koji je većinski prihvaćen u Bundestagu (8. ožujka). Socijaldemokratima je to bilo premalo (izjava je glasila: »Poljski narod treba znati da njegovo pravo da živi u sigurnim granicama od nas Nijemaca ni sada ni ubuduće neće biti dovedeno u pitanje postavljanjem teritorijalnih zahtjeva«), optuživši Kohla da je »poništiio i demontirao« ono što je Genscher s toliko muke postigao na međunarodnom planu.

Usprkos tome, ta je izjava bila početak kraja poljske dileme. Na bazi te izjave, 21. listopada, Bundestag i Narodna skupština (u Istočnom Berlinu) s velikom većinom glasova usvojili su rezoluciju u kojoj se među ostalim reklo da »obje strane potvrđuju nepovredivost između njih postojeće granice, sada i u budućnosti, i obje se obavezuju na uzajamno neograničeno poštovanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta. Objе strane izjavljuju da jedna spram druge nemaju nikakvih teritorijalnih zahtjeva te da ih također ni ubuduće neće imati«. Naravno, spomenute dvije strane su ujedinjena Njemačka i Poljska, na kojima je ostalo da tu rezoluciju i ugovorno potvrde.

Time je poljsko pitanje i definitivno skinuto s dnevnog reda, postajući još samo stvar političke tehnike. Tog lipanjskog dana u Bundestagu Kohl je izrekao rečenicu koju je mogao postaviti samo državnik koji je dugo bio načistu da se oko poljske granice na Odri i Nisi ne može pogađati. On je doduše pokušao neko vrijeme o tome govoriti kao o »tudoj stvari«, ali je na kraju priznao ono u što je duboko bio uvjeren cijeli politički Bonn: »Ili priznanje granice, ili proigravanje ujedinjenja Njemačke!«.

Tome je zapadnonjemački kancelar dodao i to da poljski narod mora znati da će ujedinjena Njemačka biti siguran susjed koji neće dovesti u pitanje teritorijalni integritet Poljske, ali koji pritom granice ne shvaća kao odvajanje nego kao mostove suradnje. »Želimo mir, razumijevanje, pomirenje, želimo slobodnu i ujedinjenu Evropu«, te takvo pomirenje i prijateljstvo s Poljacima kakvo je ostvareno i s Francuzima, rekao je Kohl.

Ako je demokracija u Zapadnoj Njemačkoj donijela Evropi pomirenje s Francuzima kakvo je bilo nezamislivo poslije iskustava što ih je za sobom ostavio drugi svjetski rat, ako se ono pretvorilo u partnerstvo što je ovih dana dobilo epitet »motora« evropske integracije, ujedinjenje Njemačke nesumnjivo je položilo temelje za slično pomirenje s Istokom, a prije svega s Poljacima. Prvi uvjet za to bilo je priznanje granice na Odri i Nisi.

Drugi uvjet bilo je poljsko (također iznuđeno) priznanje njemačke manjine u Poljskoj. Sve pak to stvorilo je pretpostavke za sveobuhvatni poljsko-njemački ugovor o prijateljstvu i suradnji, što bi konačno trebalo donijeti mir i na Istoku, a taj pojam vratiti tamo gdje i spada – u zemljopis!

ZAGRLJAJ RAZUMA (A NE SRCA): Kohl i Mazowiecki prigodom susreta u Varšavi u studenom '89

NESTAŠICE I REPOVI: Uobičajena slika iz vremena prije no što je DEM stigla u Istočnu Njemačku

Iznenadni put u Moskvu

»Bio je to fantastičan dan za Nijemce« (kancelar Kohl)

U devetnaest godina koliko poznajem Kohla, nisam ga vidio tako sretna kao poslije razgovora u Kremlju! To je po povratku iz Moskve novinarima rekao kancelarov savjetnik za vanjskopolitička pitanja Horst Teltschik. Nešto od te radosti i sreće mogli su vidjeti i gledatelji zapadnonjemačke televizije: kancelar Kohl je, vraćajući se iz Moskve, u avionu pio ruski šampanjac u društvu s razdraganim Genscherom. Oko njih su bili jednako oduševljeni novinari. Kohl je bio bez sakoa, pa čak i bez kravate, u bijeloj košulji što je bila raskopčana oko vrata. Smijao se cijelom glavom a nazdravljao je »Njemačkoj«. Potom je rekao »i u zdravlje Gorbačovu!«, čovjeku koji je učinio da ujedinjenje Njemačke ne dode »bilo kada, nego uskoro!»

Kasnije se, kako je to već običaj u Bonnu, mnogo raspravljalo o tome jesu li Kohl i Genscher precijenili rezultate svojih razgovora u Kremlju. Socijaldemokratski prvaci čak su tvrdili da Kohl ništa drugo nije čuo od Gorbačova nego ono što je nešto ranije sovjetski partijski i državni šef rekao ondašnjem (komunističkom) premijeru Hansu Modrowu.

Usprkos tome, bonnski leteći dvojac je taj dan označio kao »historijski« posao (Genscher), odnosno kao »fantastičan dan za Nijemce« (Kohl).

Što se tog 11. veljače dogodilo u Moskvi? Kohl i Genscher su iznenada odletjeli Gorbačovu, a vratili su se s porukom da je njemačko ujedinjenje stvar Nijemaca koji sami trebaju odlučiti u

VIŠE OD 700 MILIJARDI ZA SANIRANJE STAMBENOG FONDA: Jedna od tipičnih propalih zgrada u Istočnom Berlinu

»Tko hoće stabilnost (u Evropi) mora sada htjeti jedinstvo (Njemačke)« (ministar Genscher)

kojem roku, kojim tempom i pod kojim uvjetima će ostvariti državno jedinstvo. Nešto je od toga Gorbačov zaista rekao Modrowu prije toga, no u politici nisu važne samo riječi, nego i kome su, pa i gdje su izgovorene. I, dakako, u kojem trenutku. A Gorbačov je u Kremlju to izravno rekao na uši bonnskom kancelaru i njegovu prvom ministru, koji su dotad učinili već čitav niz »provokacija«: od Kohlova plana ujedinjenja u deset točaka do skorašnje bombastične najave kako je Bonn spreman da odmah započne sveobuhvatne pregovore o monetarnoj uniji s Njemačkom DR, što je više nego prejudiciralo ujedinjenje. Pritom ne treba zaboraviti da je to sve bilo u jeku moskovskih kritika Bonna te »bevoljnog« držanja Istočnog Berlina prema Kohlovim inicijativama i zahtjevima.

Da je na kraju povijest ipak dala za pravo kancelarovoju ocjeni moskovske poruke, svjedoči i to što je Kohl, tek po povratku iz Kremlja, prvi put rekao kako bi do ujedinjenja moglo doći još ove godine, što se, eto, i ostvarilo.

Ali taj senzacionalni moskovski ishod ipak su u prvom redu priredili sami događaji u Istočnoj Njemačkoj. Zemlja se praktički nalazila pred privrednim slomom. Modrow, koji je u siječnju službeno posjetio Bonn, vratio se u Berlin bez očekivanih petnaest milijardi DEM prve pomoći. Kohl mu ih nije htio dati pod »izlikom« da je Berlin suviše malo učinio u pravcu preorijentacije na tržišnu privredu, te da stoga ne želi dobar novac dati u loše ruke. Postupno su na površinu izlazili i katastrofalni poda-

ci: Istočna Njemačka je u inozemstvu bila zadužena više od dvadeset milijardi dolara. Unutrašnji dug privrede bankama iznosio je više od 100 milijardi maraka (istočnonjemačkih). Kako su isticali sami istočnonjemački političari, sedamdeset posto svih pogona s ekološkog stajališta trebalo je zatvoriti, dok je trideset posto bilo pred stečajem a isto toliko nesposobno za bilo kakvu ozbiljnu konkurenciju. Stambeni fond je bio u više nego mizernom stanju: neki su proračuni kazivali da bi za njegovu sanaciju bilo potrebno čak 700 milijardi maraka. A za okoliš također toliko!

Koliko je općenito stanje bilo jadno svjedoči i ovaj izvještaj reporteru »Die Zeita« iz Dresdena: »Mesar na uglu je izjavio da će radnju držati otvorenu još samo od utorka do četvrtka, jer ništa nema za prodati. Na Schillerplatzu u Dresden-Blasewitz osam dućana više ništa ne prodaje: nema više mesa, povrća, tekstila, igraćaka, a zatvoreni su mliječni restorani, bistroi, gostionice. Plinska lanterna gori dan i noć, jer nikoga više nema da je ugasi!«

Množile su se socijalne napetosti, štrajkovi su postajali sve češći, a zahtjevi za povećanjem plaća već su dospjeli do astronomskih 40 milijardi. Istodobno s tim nastavlja se i eksodus.

Naravno, pošto je komunistički režim praktički izdisao i pošto je bilo jasno da će se dovući samo do izbora (18. idućeg mjeseca), bijes i nezadovoljstvo sve su se više okretali prema Moskvi i njenim trupama u Njemačkoj DR. Antisovjetizam je rastao, premda se ne bi moglo reći da je poprimio odveć zabrinjavajuće razmjere. Ali, bilo je jasno, on je virtuelno bio budućnost Istočne Njemačke.

Vjerujem da su u pravu oni što govore da Gorbačovu nije bilo do toga da proizvede takav krah komunističke partije u Istočnoj Njemačkoj, a s njim i kraj svakog socijalizma. On je vjerojatno priželjkivao istočnonjemačku perestrojku a to znači i kontrolirani razvoj događaja. No za to je očito bilo prekasno. Događaji su potekli svojim tokom. Gorbačov, koji se već toliko puta pokazao kao političar realiteta, odmah je shvatio o čemu je riječ. Ili će poduprijeti ujedinjenje i preko njega zadobiti opet kontrolu nad događajima (a time i zaštitu sovjetskih interesa), ili će morati računati s Istočnom Njemačkom kao trusnim političkim područjem, svojevrsnim parnim socijalnim kotlom koji je ostao bez sigurnosnih ventila, te sa sve opasnijim antisovjetizmom.

Početkom veljače stanje je bilo posve zrelo za odluku i zato je Gorbačov napravio luping – od kritike Bonna koji pričama o ujedinjenju potiče revanšizam i istočnonjemački nacionalizam do izjave – ujedinjenje je stvar samih Nijemaca. Naravno, Gorbij je znao da time događaji poprimaju tok koji će biti odsada isključivo odredivan u Bonnu, ali isto tako i to da neugodna iznenađenja više nisu moguća. Gorbačovu je u rukama ostala još vrlo važna poluga kojom je mogao kontrolirati stvar: konferencija »dva plus četiri« što je imala razriješiti vanjskopolitičke aspekte ujedinjenja. Bez toga bi Nijemci doduše mogli u zajedničku državu, ali ne i s punim suverenitetom. A upravo je to bio tako reći uvjet bez kojeg Bonn nije htio ni razmišljati o ujedinjenju. Pritom je Gorbačov također znao da ključeve suvereniteta on drži u rukama. Ali, i Bonn je znao da u rukavu ima dobre adute te da odsada pred njim ne stoje nerješivi problemi, nego samo nešto trnovitiji put.

Njemačka može u NATO

» Treba pokušati stvoriti pretpostavke za novo poglavlje: za mirno i sretno razdoblje u njemačkoj i evropskoj povijesti« (ministar Genscher na bonnskoj konferenciji »dva plus četiri«)

Srijeda je. Pola dva u noći. Ujutro u Moskvi treba biti potpisan završni dokument konferencije »dva plus četiri« koji regulira »vanjske aspekte« ujedinjenja Njemačke. Zapadnonjemački ministar vanjskih poslova Genscher je na nogama. U rukama drži protokolarnu notu što ju je na njegov nalog sastavio čovjek iz njegova ministarstva, Kastrup. Nota se odnosi na samo jednu riječ iz ugovora, ali se oko nje sve vrti. Britanski ministar vanjskih poslova Hurd zaprijetio je da ujutro neće potpisati ugovor ako ostane odnosni izraz. O čemu se radi? Jedno od posljednjih otvorenih pitanja ticalo se sovjetskog zahtjeva da se u ugovoru jasno kaže da na teritoriju današnje DR Njemačke ubuduće neće biti stacionirane

strane trupe te da ondje neće obavljati nikakvu vojnu aktivnost, uključujući i vojne vježbe. Zapad se tome protivi, osobito Britanci. Potom se iznalazi kompromisno rješenje: u peti član ugovora ugrađuje se stav da na rečenom području ubuduće neće biti stacionirane inozemne trupe, a niti onamo »premještane«. Ta potonja čarobna riječ imala je značiti da se vojne vježbe ipak dopuštaju (premda se to izričito ne kaže), ali da se NATO-trupe neće ondje i dulje zadržavati. Ali Britanci to ne prihvaćaju, Hurd ne popušta. Zato Genscher naređuje Kastrupu da sastavi spomenutu notu koja ima zajamčiti ispravno tumačenje izraza »premjestiti«, pri čemu će biti »uzeti u obzir sigurnosni interesi svih potpisnika ugovora«.

U tom času počinje prava diplomatska drama. Genscher telefonira američkom ministru vanjskih poslova Bakeru koji već duboko spava. Bakerovi podređeni odgovaraju da je ministar uzeo tabletu za spavanje te da im nije ni na kraj pameti da ga probude. Genscher ponavlja da je stvar krajnje hitna, ali bez uspjeha. Tada, kao posljednje oružje ispaljuje nakanu da će sam doći u Bakerovu sobu i probuditi ga, ako to drugi ne učine. Nešto poslije pola dva u noći Baker već razgovara s Genscherom, koji ga moli za podršku u vezi s protokolarnom no-

POVIJESNA ODLUKA – NJEMAČKA MOŽE U NATO: Kohl i Gorbačov

tom, prijeteci da će, ukoliko Hurd ne pristane na to salomonско rješenje, obznaniti svjetskoj javnosti »tko je protiv njemačkog ujedinjenja«. U srijedu ujutro, za zajedničkim doručkom, na jednoj su strani Baker, Dumas (francuski ministar vanjskih poslova) i Genscher, a naspram njih tvrdoglavi Britanci. Hurd nema kuda, pritisak je prevelik i on napokon pristaje. Nekoliko sati kasnije ugovor je potpisan u nazočnosti svih ministara te samog Gorbačova, a svijet su obletjele fotografije nasmijanih i zadovoljnih političara koji su konačno »zaključili drugi svjetski rat«. Bilo je to 12. rujna 1990.

Taj dan u Moskvi Nijemci sigurno nikada neće zaboraviti. Konferencija »dva plus četiri«, nakon četiri mjeseca i četiri ministarska susreta, uspješno je završila radom. Šest ministara (obje Njemačke te sila pobjednica u ratu) svečano su u Moskvi rujanske srijede potpisali dokument kojim je i službeno potvrđeno da je drugi svjetski rat zaista još samo povijest.

Konkretno to je značilo ovo: Nijemci su s danom ujedinjenja dobili i puni državni suverenitet, upravo ono o čemu se pregovaralo u etapama od Bonna (prvi ministarski susret početkom svibnja), preko Berlina i Pariza, do završne scene u Moskvi, što

NEZAMISLIVO PARTNERSTVO: Zajedno – s manje oružja i manje trupa u srcu Evrope

dakako, kao i sve kada je riječ o ujedinjenju, nije bilo lišeno dramatične, diplomatskih obrata i političkog natezanja do posljednje minute.

Amerikanci su dobili ujedinjenu Njemačku u NATO, Poljaci sigurnu i konačnu granicu na Odri i Nisi, Sovjeti milijarde, ugovor o prijateljstvu, zajamčene privredne i sigurnosne interese, a svijet i Evropa Njemačku sa 370.000 tisuća vojnika bez kemijskog, biološkog i atomskog oružja, što se zavjetovala miru i suradnji sa svima, novom evropskom mirovnim poretku, evropskoj integraciji... Njemačku koja je preko noći izrasla u političkog diva i istodobno u most između svjetova, Istoka i Zapada, djelujući u ovim mjesecima poput istinskog katalizatora mira i partnerstva. Svijet je dobio ujedinjenu Njemačku, a s njom i manje oružja, manje trupa u srcu Evrope i, napokon, nezamislivo partnerstvo kakvo su u Helsinkiju demonstrirali Bush i Gorbačov.

Bez svega onoga što je prevladano na putu do te moskovske srijede, do tog dana kada su objedničke sile u drugom svjetskom ratu zauvijek prestale s prakticanjem svojih pridržanih »okupacionih« prava, prenošeci nakon 45 godina potpuni vanjski i unutarnji suverenitet na svenjemački parlament, dakle, bez svega toga vjerojatno ne bi došlo ni do susreta u Helsinkiju.

Evropa i svijet u ovoj su se godini jednako tako bitno promijenili kao što je to i slučaj s Njemačkom.

Kada je u Ottawi početkom veljače smišljena formula »dva plus četiri« malo je tko vjerovao da će sve proteći tako »glatko« i tako brzo.

Da će se naći rješenje za sva teška i otvorena pitanja što se odnose na vanjske aspekte ujedinjenja i što se dotiču interesa i Zapada i Istoka. Pritom je središnji problem bio pripadnost buduće Njemačke NATO.

Amerikanci, koji su bez ostatka pružili podršku Nijemcima na putu prema ujedinjenju, učinili su to pod »samorazumljivim« uvjetom: da ujedinjena Njemačka bude u NATO, dakle, vojno i politički integrirana u zapadni savez, što je s jedne strane Washingtonu garantiralo vojnu i političku prisutnost u Evropi te to da neće biti nikakve singularizacije Njemačke a time i nekakvog posebnog njemačkog puta koji bi se mogao u konačnici pokazati dvojbenu.

Bonn je također bio svjestan da taj američki (i općenito zapadni) uvjet nije na dispoziciji te da je u ovom trenutku u interesu i ujedinjene Njemačke. Sve su političke i diplomatske snage stoga dane na pregovore s Moskvom koja je sa DR Njemačkom gubila ne samo glavnog vojnog saveznika nego i najvažnijeg privrednog partnera na Istoku.

Pregovori su bili i teški i delikatni jer je Gorbačov stajao i pred psihološkim problemom: kako da prepušti Istočnu Njemačku NATO a da istodobno ne ispadne gubitnik koji za »sitne pare« rasprodaje nekoć zastrašujuće komunističko carstvo. Osobito u očima unutarsovjetskih neprijatelja perestrojke i pobornika hladnoratovskog nadmetanja.

Ali problem je bio i u tome kako da se Moskvi zajamče sigurnosni i politički interesi, te oni privredni. U roku od samo četiri mjeseca Bonn je praktički našao odgovore na sva pitanja, potpomognut dakako dobrom voljom Zapada.

Pod utjecajem općih prilika te »pritisaka« iz Bonna Zapad je na dosad besprimjereni način išao u susret ekonomski i politički »grogiranoj« Moskvi. Početkom ljeta na summitu EZ u Dublinu Bonn se poja-

vio kao moskovski financijski promotor tražeći od EZ da izdašno pomogne Gorbačova i njegovu perestrojku. Pritom je Bonn sam dao garancije za kredit od pet milijardi maraka što će ga nedugo zatim Kohl sa sobom odnijeti u Moskvu i na Kavkaz.

Malo nakon toga u Londonu se održao povijesni summit NATO na kojem je pružena ruka prijateljstva Varšavskom ugovoru. NATO je u Londonu učinio u inicijalnom smislu sve da odgovori pozitivno na izazov raspadanja Varšavskog ugovora (spremnost da promijeni strukturu i strategiju te da s državama Varšavskog ugovora pojedinačno utanači ugovore o nena- padanju). A na svjetskoj privrednoj konferenciji u Houstonu izražena je spremnost da se financijski i privredno pomogne Moskvi, premda sa zadržkom.

Sve je to stvorilo atmosferu koju su Kohl i Genscher znali sjajno iskoristiti. Premda se Moskva dugo opirala članstvu ujedinjene Njemačke u NATO, predlažući različite varijante neutralne Njemačke, na kraju je popustila pod pritiskom realiteta i bonnskih financijskih injekcija.

Kohl i Genscher otputovali su drugi put u Moskvu (a potom na Kavkaz) sredinom srpnja, noseći, po svom dobrom običaju, mnogo dobre volje i susretljivosti, te jamstvo za kredit od pet milijardi zapadnonjemačkih maraka.

Vratili su se trijumfalno (što je već postajalo tradicija) s konačnim Gorbačovljevim »da« članstvu ujedinjene Njemačke u NATO. Time je bio definitivno otvoren put ujedinjenju u punom suverenitetu, pa je ono još bilo pitanje kalendara. Dakako, uz uvjet da se nijedna strana odveć ne inati u vezi s preostalim »tehničkim« pitanjima.

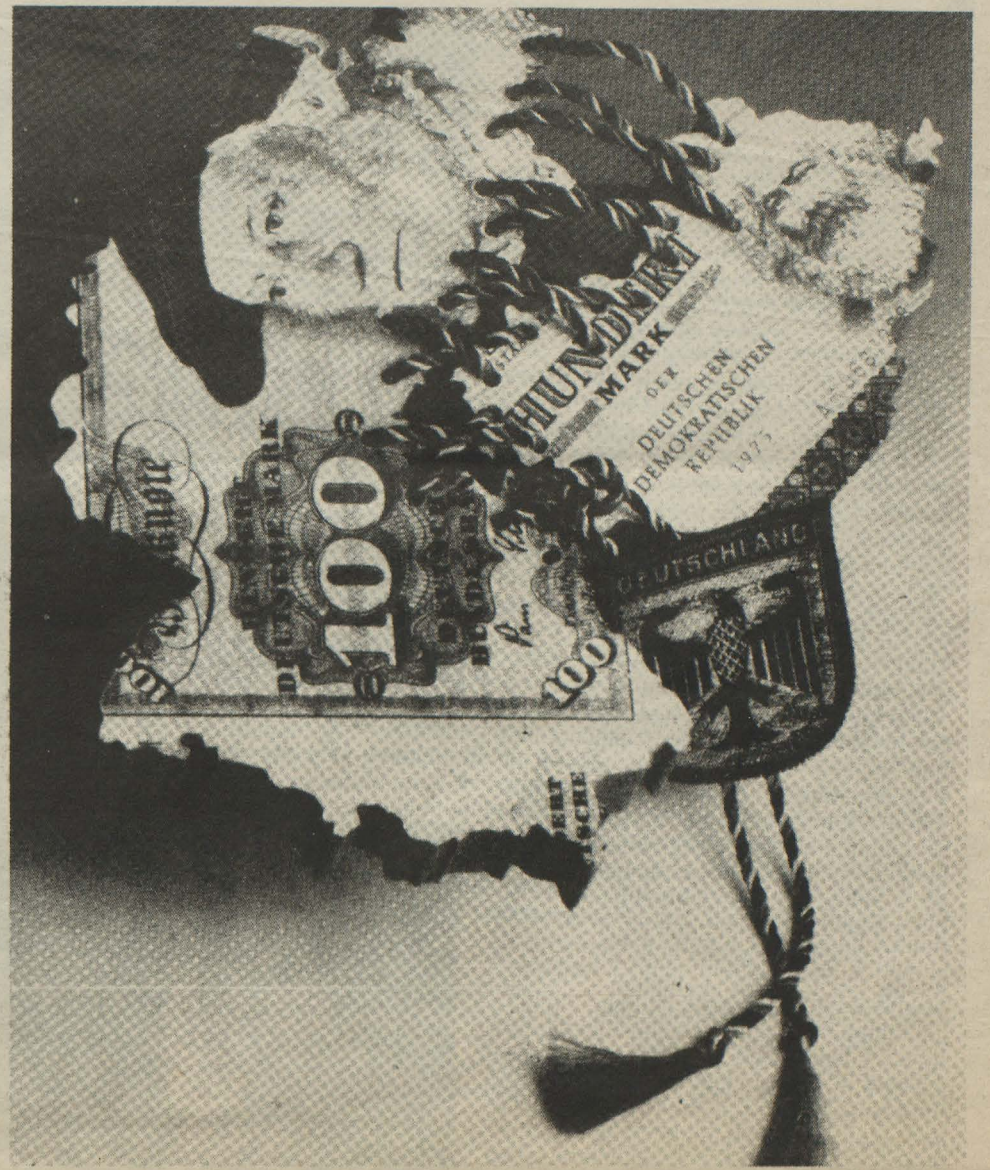
Jedno od tih »tehničkih« pitanja bila je i visina bonnskog sudjelovanja u troškovima stacioniranja sovjetskih trupa u Istočnoj Njemačkoj, te troškovima njihova povlačenja (do 1994). Riječ je o izgradnji stanova u Sovjetskom Savezu za oko 110.000 profesionalnih vojnika od sveukupno 380.000 koliko ih je stacionirano na teritoriju DR Njemačke. Moskva je tražila 18 milijardi DEM, Bonn, iscrpljen silnim troškovima ujedinjenja te »potkusurivanja« vanjskopolitičkih aspekata, nudio je šest milijardi, da bi se na kraju, kako to već biva, pet minuta prije dvanaest, Kohl i Gorbačov telefonski sporazumjeli oko sume od 13 milijardi DEM. Time je sa sovjetske strane bilo sve riješeno i u srijedu, 12. rujna, poslije jedne Genscherove neprospavane noći, potpisan je povijesni završni dokument.

Svoje potpise na nj su stavili zapadnonjemački ministar vanjskih poslova Genscher, istočnonjemački premijer u ulozi ministra vanjskih poslova de Maiziere, Britanac Hurd, Francuz Dumas, Amerikanac Baker te domaćin Ševardnadze. Tom svečanom činu prisustvovao je glavom i sam Gorbačov, popivši s ministrima čašu šampanjca.

Svijet su obišle fotografije nasmijanih i sretnih političara najvažnijih svjetskih država, koji su se doimali kao partneri u igri sa sretnim završetkom u kojoj nije bilo gubitnika, u kojoj su svi nešto dobili, a najviše ova ratom izmučena Evropa.

I konačno je stavljena točka na drugi svjetski rat, brišući najtraumatskije podjele što ih je zabilježilo naše stoljeće.

Kada je Gorbačov sredinom srpnja, poslije senzacionalnog dogovora s Kohlom, izašao pred novinare u Mineralnoj vodi u svom rodnom Kavkazu, rekao je nešto što pogada suštinu cijele ove pripovijesti: »Nadam se da nećete biti razočarani rezultatima razgovora!«

CIJENA UJEDINJENJA: Dvije istočne marke za jednu zapadnu!

Njemačko-njemački ugovori

»Dode li DEM – ostajemo! Ne dode li – idemo k njoj« (demonstranti u Leipzigu)

»Ne može se normalno živjeti u nenormalnim vremenima« (Klemperer, povjesničar književnosti)

Nijemci su imali svoje nezaborne dane kada je pao Berlinski zid, kada se slavila Nova godina na Brandenburškim vratima... Jedan od takvih dana kada su ponovo proključale emocije, kada je tako reći cijela Njemačka bila na nogama, bila je i nedjelja, 2. srpnja ove godine. To je bio dan koji će u njemačkoj povijesti ostati zapamćen kao dan kada je »došla D-marka« i kada je napokon njemačkom Istoku vraćeno monetarno dostojanstvo. Točno u ponoć, u Istočnoj Njemačkoj, nakon mjeseci pregovora, zebnji i nada, uvedena je zapadnonjemačka marka kao službeno sredstvo plaćanja, a ona istočnonjemačka odnosno komunistička, bezvrijedna i omražena zauvijek je ispraćena na povijesno smetlište.

Te su noći na najvećem istočnoberlinskom trgu, Alexanderplatzu, na kojem je policija još prije samo devet mjeseci prebijala demonstrante, tisuće i tisuće pjevale »Aleluja, aleluja, D-marka«, sahranjujući istodobno službenu istočnonjemačku zastavu. Jer, toga je dana, svima je to bilo jasno, njemačko ujedinjenje postalo ireverzibilno: iskovan je jedinstvo od kojeg sve počinje i u kojem sve svršava – jedinstvo u novcu!

Te nedjelje Nijemcima na Istoku vraćeno dostojanstvo, jer sloboda nije samo u tome da se govori što se misli te otpuže kamo se želi. Sloboda je i da se kupi što se želi. A to starim novcem nije bilo moguće. Zato su Nijemci na Istoku otvara-

nje šaltera filijale Njemačke banke (točno u ponoć od subote na nedjelju) i proslavili silvestarski, kao da je tog časa pred njima uskrsnula sloboda. Unatoč tome što su satima stajali u kilometarskim redovima. Samo pred filijalom rečene banke na Alexanderplatzu bilo je te noći više od 10.000 ljudi!

Ali taj isti dan ostat će zapamćen i kao dan kada je obustavljena svaka granična kontrola na njemačko-njemačkoj granici, kada je konačno i definitivno pao zid između dvije Njemačke koje su još postojale kao zasebne države, premda su već duboko zagazile na put neumitnog jedinstva. Tog dana su ministri obje Njemačke, Schüble i Diestel (unutrašnji poslovi) kraj Couburg-Sonnenberga potpisali odnosni njemačko-njemački granični dogovor. Na graničnim prijelazima vladala je zaista urnebesna atmosfera, graničari su demonstrativno prelazili s jedne strane na drugu, ispijao se šampanjac, a Nijemci su ponovo proživljavali »kolektivni trans«.

Naravno, nitko nije žalio što je toga dana Istočna Njemačka izgubila monetarni suverenitet, što je on prešao na Njemačku saveznu banku koja je otada, kao posve nezavisna institucija, određivala parametre monetarne politike. Nijemcima na Istoku bilo je važno jedino da su na vrijeme stigli specijalni kamioni koji su dopremili šest tisuća tona papirnog novca i nešto manje kovanog – sve skupa u visini od nekih 25 milijardi DEM. Dakako, za prvu rundu, i za početak monetarne operacije kakvu svijet do tada nije doživio i koja će ostati zapamćena kao jedinstvena u njegovoj novčarskoj povijesti.

Prvi srpnja bio je i dan kada je u Istočnu Njemačku uvedena socijalno-tržišna privreda, ustavom zagaranirano pravo na privatno vlasništvo i potpuna autonomija tarifnih partnera (rada i kapitala). Dan kada je otpao svaki vanjskotrgovin-

Njemačko-njemački ugovori

ski monopol i kada je započela privatizacija, oko 8000 velikih poduzeća, kada je otpalo državno subvencioniranje cijena (osim struje, energije i onih u prometu), kada je najavljeno postupno povećanje stanarina, kada je telefon postao jednako skup kao i na Zapadu, kada je u Istočnu Njemačku uveden zapadnonjemački privredno-pravni sustav, te onaj radni i porezni. Napokon, to je bio dan kada je socijalistički porezni harač zamijenjen uobičajenim porezom na zarade (u nešto pojednostavljenoj formi u odnosu na Zapadnu Njemačku) i kada su Istočni Nijemci od svojih bruto zarada počeli izdvajati 17,9 posto za penzijsko i zdravstveno osiguranje.

Tog je dana stupio na snagu državni ugovor kojim su uvedene tri unije – monetarna, privredna i socijalna. To je bio i dan kada je proradio »Fond njemačko jedinstvo« s 115 milijardi DEM za financiranje budžetskih gubitaka u Istočnoj Njemačkoj te kada je započeo mukotrpan i riskantan proces preoblikovanja komunističko-planske u socijalno-tržišnu privredu. Ali i dan kada oduševljenje ipak nije moglo posve potisnuti strahove što su se tih mjeseci rojili na njemačkom Istoku koji je dobro znao da zapadnonjemačka marka ne nosi sa sobom samo šansu da se živi u dostojanstvu, nego i rizike te i privremeno pogoršanje prilika.

Odmah po uvođenju triju unija cijene u Istočnoj Njemačkoj su skočile do »neba«, porasla je nezaposlenost, kao i socijalno nezadovoljstvo. Strajkovi svih vrsta postali su svakodnevica, pa premda je učinjeno mnogo, i premda je de Maiziere rekao da Istočna Njemačka u privredno-socijalni kopernikanski obrač ulazi s velikom prednošću u odnosu na druge istočne zemlje (s jednom od najjačih valuta na svijetu i golemom financijskom potporom Bonna), ipak se na kraju pokazalo da ni to nije dovoljno. Ubrzo je potpuno ujedinjenje postalo slamka spasa pred socijalno-privrednim kaosom.

Mjesec i pol prije stupanja na snagu triju unija u palači Schaumburg okupila se političko-privredna elita Njemačke. Oko pedesetak odličnika, od kojih i 16 s one strane Elbe. U palači iz koje je dugo godina autoritativno vladao legendarni Konrad Adenauer. Za njegovim radnim stolom ministri financija dvije Njemačke, Waigel i Romberg, potpisali su državni ugovor koji je sankcionirao rečene tri unije. Taj su dan svi ocijenili kao »historijski trenutak Nijemaca«. Ali taj je petak bio na poseban način i dan kancelara Kohla. Čovjeka koji je najzaslužniji za to što je jedinstvo došlo tako brzo i koji je u tom smislu vazda ponavljao da ako sada ne uskočimo u vlak ujedinjenja, proteći će mnogo vremena dok on opet ne prođe kolodvorom. Nema nikakve dvojbe da sami događaji, ma kako inače skuhali pretpostavke za brzo ujedinjenje, ne bi bili dovoljni da Kohl u njima nije pročitao šansu da realizira san koji je sanjao cijelog svog političkog života. Napokon, njemu su mnogo prigovarali da je prebrzo skuhao ujedinjenje, da će ono doći Nijemce glave, podjednako s obje strane Elbe. Oskar Lafontaine, stvarni vođa socijaldemokratske opozicije i kandidat za kancelara na svenjemačkim izborima početkom prosinca, u tom je smislu Kohlu mnogo zagorčavao život. On je Istočnim Nijemcima stalno poručivao da su premalo dobili od Bonna, da su izloženi socijalnom rastakanju, da će platiti suviše visoku cijenu uvođenja D-marke i brzog ujedinjenja. S druge strane, Zapadnim Nijemcima je stalno govorio da im je kancelar Kohl lagao kada je rekao da neće biti povišenja poreza kako bi se financiralo njemačko ujedinjenje, odnosno pokrili enormni troškovi od financijskih injekcija Moskvi do onih Istočnom Berlinu. Pritom je opozicija stalno pritiskala Kohla da konačno izađe sa »cijenom ujedinjenja«, što do danas nije učinjeno: samo se zna da je ona enormna.

Dakle, u takvim prilikama Kohl je, odan dokraja svojoj političkoj naravi, pritiskao papučicu na gasu ujedinjenja. U trenutku kada je u palači Schaumburg, na tom historijskom mjestu, istočnonjemački premijer de Maiziere hvalio državni ugovor,

SLOBODA JE I KUPITI ŠTO SE ŽELI: Glad »istočnjaka« za sitnicama koje uljepšavaju svakidašnjicu

ISTOK NA ZAPADU: Navala Istočnih Nijemaca na zapadnoberlinske dućane pošto su 9. listopada bile otvorene granice

rekavši kako s njime u Istočnoj Njemačkoj nikome »neće biti gore, ali će mnogima biti bolje«, nije mogao a da ne istakne i velik osobni angažman i zasluge bonnskog kancelara. Kohl se trijumfalno nasmijevao, što je doduše trajalo samo časak, ali dovoljno da se shvati što je »unuku Adenauera«, kako je Kohl jednom prigodom sam sebe nazvao, značio taj trenutak. On je, naime, dobro znao da poslije toga nema više natrag, da je njemačko ujedinjenje gotova stvar, te da poslije svega toga mora biti nađena i formula na konferenciji »dva plus četiri«, koja je u to vrijeme tek započela radom na ministarskoj razini i stajala, dakako, pred teškim problemima.

Utoliko nema nikakve dvojbe da je Kohlova strategija bila i ostala: njemačko jedinstvo prije svega. Iskoristiti povijesnu priliku koja se pružila raspadanjem sovjetskog imperija, iskoristiti tu sretnu okolnost dok je još Gorbačov (ta sretna njemačka zvijezda) za kormilom u Moskvi, i

dok je Bush (taj »pravi Nijemac«) u Washingtonu. A poslije kako bude.

Zato se Kohl toliko žurio, zato je ovdje u Njemačkoj rasplamsana debata koja još godinama neće završiti: je li sve to trebalo doći tako brzo i je li sve to trebalo tako skupo platiti. Zato je oduševljenje ujedinjenjem protkano mnogim brigama i socijalnim traumama, te je možda zato i bilo kako je bilo onog povijesnog dana krajem lipnja kada su oba njemačka parlamenta golemom većinom glasova prihvatila od vlade potpisani državni ugovor. Jedan zapadnonjemački list je tim povodom napisao: »U neka druga vremena vjerojatno bi na dan kao što je bio 21. lipnja 1990. po Njemačkoj zvonila crkvena zvona. U takva vremena zacijelo bi bilo i nacionalnog ključanja ako bi – kao ovog četvrtka – dvije njemačke države postavile skretnicu za državno ujedinjenje. A djeca bi možda dobila koji dan odmora od škole...«

Ali od svega toga naravno nije bilo ništa, samo bljesak oduševljenja one nedje-

lje, prvog srpnja, a potom obična njemačka svakodnevica koju ništa ne opisuje bolje od rečenice: Nacionalna euforija je prošla, sada je riječ o novcu!

Nema nikakve sumnje, uvođenje zapadnonjemačke marke u Istočnu Njemačku bila je čista pobjeda političara nad ekonomistima, i to velikim dijelom motivirana i činjenicom da ni poslije istočnonjemačkih slobodnih i demokratskih izbora eksodus nije prestajao. Tek pošto je DEM stigla i na njemački Istok on je prestao, ali su se u međuvremenu namnožili drugi problemi, što je istočnonjemačku Narodnu skupštinu »prisililo« da u kolovozu izjavi da pristupa SR Njemačkoj. A to je rodilo novi njemačko-njemački ugovor, nazvan ugovor o ujedinjenju.

Kada su kancelar Kohl i njegov ministar unutrašnjih poslova Wolfgang Schäuble »smislili« da Njemačka DR naprosto pristupi SR Njemačkoj po članu 23. postojećeg zapadnonjemačkog ustava (Osnovni zakon) nastale su žestoke svade i prepirke. Ta mogućnost što ju je predvidio Osnovni zakon tumačila se kao želja za »Anschlussom«, pa su protiv toga u početku bili gotovo svi. To više što je Osnovni zakon u članu 146. predviđao »normalnu« proceduru sa sazivanjem ustavotvorne skupštine i, shodno tome, prestankom važenja Osnovnog zakona. Kako je to izgledalo početkom ove godine, na svoj način dočarava i izjava zapadnonjemačkog predsjednika von Weizsäckera internacionalnom »Financial Timesu«: svako »iz nužde rođeno priključenje« značilo bi da je jedan dio zajedničke tvorevine bolestan što bi u konačnosti »vodilo bolesti cjeline«.

Ali Kohl ne bi bio Kohl da je popustio u stvari koja je bila dobro i jedino logično rješenje u postojećim prilikama, jer bi ujedinjenje po članu 146. vodilo u dugotrajne prepirke i natezanja oko novog ustava, što bi ujedinjenje Njemačke učinilo dalekom perspektivom. Cijelu tu raspravu Kohl je, mudro vodeći igru, prekinuo gotovo poslovičnom izjavom: želimo »ovakvu republiku i nikakvu drugu«. Dakle, s postojećim Osnovnim zakonom (ustavom) koji će po ujedinjenju biti nadopunjen, ali koji će ostati osnova nove države, jer se u slučaju SR Njemačke pokazao kao garancija ne samo jedne od najpotpunijih demokracija što je bilježila povijest, nego i kao temelj jedne od najsocijalnijih država na Zapadu.

Pošto je, dakle, Narodna skupština proklamirala da pristupa SR Njemačkoj 3. listopada 1990. (dan punog i konačnog njemačkog ujedinjenja), ekspresno je sačinjen ugovor o ujedinjenju, jedinstveni dokument od 45 članova te dodatnih tisuću stranica raznih aneksa i »pojašnjenja«. Ugovor koji regulira pristup Istočne Njemačke svojoj zapadnoj polovici. U njemu su obrađene nužne promjene Osnovnog zakona, prijenos zapadnonjemačkog zakonodavstva na područje Istočne Njemačke, ali i čitav niz prijelaznih propisa i odredbi s obzirom na specifične privredne i socijalne prilike u praktički bankrotiranoj i privredno kolabiranoj Njemačkoj DR. U ugovoru je istodobno određeno da se ujedinjenjem uspostavljaju i pokrajine u Istočnoj Njemačkoj što su ih ukinuli komunisti u želji za centralizacijom države, a Berlin određuje kao glavni grad ujedinjene Njemačke. Odluka o sjedištu parlamenta i vlade pritom je ostavljena budućem svenjemačkom parlamentu kao i pitanja vezana za federalizam i novo oblikovanje pokrajina u cijeloj državi. Velika je pažnja posvećena i socijalnim aspektima ujedinjenja (tu je najviše prijelaznih odredbi), jer se iz dana u dan pokazuje kako je zapravo užasno težak prijelaz s komandno-planske na socijalno-tržišnu privredu. Čak i u okolnostima izdašne milijardске pomoći što ju je njemački Istok već dobio od svog Zapada i što će je dobiti.

Dvadesetog rujna ove godine u oba njemačka parlamenta, koji su time završili radom kao zasebni parlamenti, prihvaćen je rečeni ugovor o ujedinjenju. U Bundestagu, poslije uobičajene žestoke debate, ugovor je dobio golemu većinu glasova (više od dvije trećine) a na kraju su poslanici, ustavši na noge, otpjevali himnu. Istočnonjemački poslanici, koji su također s dvotrećinskom većinom prihvatili kraj postojanja Istočne Njemačke kao države, učinili su to u negdašnjoj zgradi Centralnog komiteta Jedinstvene socijalističke partije Njemačke. U zgradi, iz koje je ta partija 40 godina vladala poput neprosvijetljenog i samozadovoljnog tiranina.

Bonn ili Berlin

»Evropa ne svršava više na Elbi«
(Walter Momper, gradonačelnik Berlina)

Mnogo prije nego što se uopće znao datum ujedinjenja, među Nijemcima je izbila svađa oko budućega glavnoga grada. Posve u skladu s njihovom preciznom i kadšto nepopustljivom naravi. Posebno su Bonneri bili zaprepašteni idejom da nakon 40 godina slavnog služenja njihov grad sada Prusi otpreme (ponovo) u provinciju. Čovjek gotovo nije mogao mirno šetati Bad Godesbergom a da ga ne spopadne kakav razljućeni Bonner i ne zapodjene raspravu o glavnom gradu ujedinjene Njemačke. I vazda bi taj monolog započinjao istom rečenicom: »Što hoće oni Prusi. Što je uopće Berlin, kakvu on tradiciju ima. Pa on postoji svega 300 godina, a Bonn, e, to je nešto drugo!«

Ali pravi šok je izazvao sam predsjednik Zapadne Njemačke Richard von Weizsäcker kada je prije koji mjesec u Berlinu održao pletodaje u korist negdašnje pruske prijestolnice. On je tada postao počasnim građaninom cijelog Berlina (dakle i zapadnog i istočnog), pa se odmah odužio rečenicom – da je samo Berlin ono mjesto iz kojeg se može odgovorno upravljati ujedinjenom Njemačkom. Da je barem pola Njemačke odmah bilo konsternirano svjedoči i okolnost da je bonnska predsjednička rezidencija učas bila zatrpana pismima građana, političara, povjesničara i ostalih tangiranih, u kojima su uglavnom prosvjedovali ili se zgražali.

Potom je u štampi izbila prava njemačka polemika: srčana, argumentirana i nepregledna. Či-

SIMBOL EVROPEIZIRANOG NIJEMSTVA: Bonn

tatelji, od anonimusa do prominentnih glava, javljali su se za riječ, pretežno svoje glasove dajući za mali dražesni Bonn koji je u proteklih četrdeset godina proslavio i sebe i SR Njemačku postajući simbolom jednog dotad nepoznatog nijemstva: demokratskog, mirotvoračkog, prijateljskog, partnerskog...

Ipak, najtipičnija od svih kritika bila je ona Horsta Ehmke

(SPD), s kojom su se slagali i mnogi konzervativni političari. Ehmke se najprije čudio što je jedan mudri i razumni Weizsäcker mogao izreći takav govor. Potom se čudio zašto bi odgovorna vlada mogla i morala biti samo u Berlinu, da bi na kraju zapitao ne bi li se odgovorno moglo upravljati zemljom jednako iz Frankfurta, Weimara ili Bonna. I, dakako, »čemu to novo izdanje prusko-njemačke misti-

»Volim Bonn, ali tipujem na Berlin«
(Hans Klein, bonnski ministar informacija)

ke?«. Srditi Ehmke još je rekao kako je pruski glavni grad (Berlin) 1871. godine postao glavni grad Njemačkog Reicha samo zato jer je to odgovaralo volji kneževa, posebice jednoga, von Bismarcka.

Ispaljeno je mnogo argumentata »za« i »protiv« i svakako bi ih bilo teško i sažeti a kamoli prepričati. Najprije se govorilo da će ujedinjena Njemačka biti federalistička, pa da bi u tom smislu bilo posve pogrešno nastaviti na tradiciju Berlina koji je bio glavni grad centralističke Njemačke. Dok je Bonn, naspram toga, postao simbolom funkcionirajuće demokracije, a njegovo je ime u svijetu postalo simbolom evropeiziranog nijemstva. Dalje se govorilo da ne bi bilo lijepo sada Zapad, koji se toliko založio za ujedinjenje Njemačke, razočarati buđenjem loših uspomena. Ako bi, naime, Berlin postao glavni grad, mnoge bi to podsjećalo na Hitlerov režim i tome slično.

Na kraju je ispaljen i najjači argument u korist Bonna: da bi preseljenje u Berlin koštalo oko 100 milijardi DEM, pa da bi te novce bilo svrsishodnije uložiti u kolabiranu istočnonjemačku privredu.

Naravno, bilo je podosta i onih koji su podsjećali da Berlin ne otjelovljuje samo militarističko-centralističku tradiciju, da je on u ovih 40 godina postao simbolom podijeljene i ispačene Njemačke, da je postao simbolom čežnje za jedinstvom i slobodom, gradom koji se jednako proslavio u dobru kao prije u zlu. Napokon, i staro je uvjerenje bilo tu: da Njemačka neće biti slobodna dok Berlin ponovo ne postane njenim glavnim gradom! Bonn je vazda smatran nekom vrstom provizorija, baš kao i sama SR Njemačka, pa i njen toliko hvaljeni Osnovni zakon (ustav).

Možda i to ide u njemačku narav (ukoliko takvo nešto uopće postoji) da kada je konačno ostvaren dugo sanjani san, kada je provizorij zaista odigrao svoju ulogu, da se Bonn toliko »smilomnogim Nijemcima i političarima da bi ga najradije zadržali zauvijek u ulozi glavnoga grada.

Njemački Istok pak, koji u novu državu zaista nije imao što unijeti osim bezbroj problema i ponešto dobre volje, možda je upravo zato toliko zajašio na Berlin kao buduću glavni grad, da je istočnonjemački premijer de Maiziere to čak postavio kao uvjet za potpisivanje ugovora o ujedinjenju!

I tako je nađeno tipično njemačko rješenje: svi se mogu osjećati pobjednicima a poraženog nema, ali će se svađa oko glavnoga grada nastaviti i svakako će biti još žešća negoli do sada. Što je učinjeno? U ugovoru o ujedinjenju naznačeno je da je glavni grad ujedinjene Njemačke Berlin, ali je odmah pripomenuto da će o sjedištu vlade i parlamenta odlučiti svenjemački suveren, tj. novoizabrani Bundestag (izbori imaju biti 2. prosinca).

Dakle, ono što je u ovom času sigurno to je da će stari i kontroverzni Berlin, koji po mom sudu ipak ne zaslužuje takva sumnjičenja, biti glavni grad ujedinjene Njemačke i to najmanje u ulozi reprezentanta nove države. U njemu će biti sjedište predsjednika Njemačke, koji ionako ne vladaju nego reprezentira, a mogle bi

mu biti povjerene i neke druge zadaće.

Time su bonnski političari u trenutku donošenja odluke potrefili najsretnije rješenje. Zadovoljen je tvrdoglavi de Maiziere a s njime i dobar dio Nijemaca na Istoku, ali je ostavljena mogućnost da se sačuva Bonn kao sjedište vlade i parlamenta, dakle kao mjesto stvarnog upravljanja zemljom i simbolom nove njemačke politike.

Naravno, što vrijeme više odmiče to su i jači sentimentali u korist Berlina, te kulturne metropole Njemačke i Evrope, grada koji je previše propatio da bi ga se »smjelo« reducirati samo na junkersku tradiciju, militarizam Hitlerova tipa ili ga optužiti da je suviše daleko od Zapada. Što će sve biti kao glavni grad, odlučit će svenjemački Bundestag, ali tek ako njegovu odluku prihvati i Bundesrat (vijeće pokrajina). A upravo je u tom potonjem gremiju jako raspoloženje u korist Bonna. Od 11 pokrajina čak se devet izjasnilo za Bonn kao sjedište vlade i parlamenta, a glasovi kazuju da od pet istočnonjemačkih pokrajina koje sa 3. listopada postaju punopravne članice Bundesrata, barem dvije ne navijaju dužno za Berlin. Riječ je o Tiringiji i Saksoniji.

Nedavno su i dvojica veoma utjecajnih ministara predsjednika (Rau iz Sjeverne Rajne Westfalije, najveće zapadnonjemačke pokrajine, i Wallmann iz Hessena) iznijeli prijedlog koji bi mogao imati prilično utjecaja na konačnu odluku. Da se, s obzirom na federalističko ustrojstvo ujedinjene Njemačke, funkcije glavnoga grada rasporede na više njemačkih središta: na Zapadu na Bonn i Frankfurt, a na Istoku na Berlin i još neki od gradova bivše Istočne Njemačke. Pritom bi u Bonnu bilo sjedište vlade i parlamenta, a to znači i ministarstava te drugih pratećih službi (u kojima, inače, radi 25.000 činovnika i namještenika) dok bi Berlin dobio »važne reprezentativne zadaće«: bio bi sjedište predsjednika Republike, nekih ustanova EZ te možda i sjedište KESS.

Ali, to je tako kada se racionalno razmišlja i spori. No, glavni grad nije samo pitanje uma nego i srca, a ponekad i obične ljudske komocije. Kad se danas čitaju diskusije što su vodene u danima nastajanja SR Njemačke, a u kojima su se vagali argumenti u korist Bonna i njegova konkurenta Frankfurta, onda čovjek dođe na pomisao da možda ništa od izrečenog nije bilo presudno. Jer, uvijek se nade dobrih argumentata »za« i »protiv«, ali na kraju odluka padne motivirana savim drugim razlozima. I danas Bonnom kruži uvjerenje da je taj dražesni grad na Rajni postao glavnim gradom jedne od najmoćnijih privrednih sila svijeta samo zato što su mnogi poslanici prvog Bundestaga stanovali u njegovoj blizini, pa im je bio mnogo zgodniji negoli 180 kilometara južniji Frankfurt. I sam Konrad Adenauer bio je iz njegove okolice, ako to nije presmiono reći s obzirom da je dugo bio gradonačelnik Kölna. A u Bonnu i danas u šali govore kako je najjača strana tog »malog grada u Njemačkoj« što mu je Köln na samo tridesetak kilometara udaljenosti.

Je li to i cijela istina o motivima odluke otprije četrdesetak godina, ostat će zauvijek tajna. Ono pred čime sada stoje Nijemci, svakako će donijeti novu zagonetku. To više što se kancelar Kohl samo »tajanstveno« smiješi, ali nema nikoga tko bi se kladio da ga srce ne vuče u taj čudesni Berlin. A nije da ne voli Bonn.

PROSLAVIO SE U DOBRU ALI I U ZLU: Berlin

